

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Министерство на финансите

ISSN 2367-5012

2020

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ

годишен обзор

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ

годишен обзор / 2020 г.

Информацията в това издание може да се ползва без специално разрешение, но с изричното позоваване на източника.

Публикуваните оценки и коментари не следва да се считат за препоръка за вземане на определени инвестиционни решения.

ISSN 2367-5012

© Министерство на финансите, 2021 г.
Дирекция "Икономическа и финансова политика"

София 1000, ул. "Г. С. Раковски" 102
<http://www.minfin.bg/bg/page/870>
e-mail: secretary.evp@minfin.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

Резюме.....	5
Външна среда	8
Основни търговски партньори	8
Международни цени и валутен курс.....	10
БВП – крайно използване	12
Потребление	12
Инвестиции	13
Нетен износ.....	14
БВП – Предлагане	16
Услуги.....	16
Промисленост.....	18
Строителство.....	20
Пазар на труда и заплати.....	23
Предлагане на труд.....	23
Заплати и производителност на труда	32
Инфлация.....	38
Външна позиция и конкурентоспособност	41
Текуща сметка и конкурентост на износа	41
Финансови потоци и задлъжнялост.....	42
Банков сектор	45
Фискален сектор	51
Промени във фискалните правила	54

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

АЗ	Агенция по заетостта
БВД	Брутен външен дълг
БВП	Брутен вътрешен продукт
БДС	Брутна добавена стойност
БНБ	Българска народна банка
ЕК	Европейска комисия
ЕС	Европейски съюз
ЕСС	Европейска система от сметки
ЕЦБ	Европейска централна банка
ЗПФ	Закон за публичните финанси
КФП	Консолидирана фискална програма
МИП	Международна инвестиционна позиция
МФ	Министерство на финансите
НЗОК	Национална здравноосигурителна каса
НОИ	Национален осигурителен институт
НРС	Наблюдение на работната сила
НСИ	Национален статистически институт
НФП	Нефинансово предприятие
ОП	Оперативна програма
пр.п.	процентен пункт
ПЧИ	Преки чуждестранни инвестиции
РЕВК	Реален ефективен валутен курс
РТЕП	Разходи за труд на единица продукция
СБ	Световна банка
СНС	Система за национални сметки
ХИПЦ	Хармонизиран индекс на потребителските цени

РЕЗЮМЕ

2020 г. премина под знака на безпрецедентна световна пандемия и икономическа криза, предизвикана от вируса SARS-CoV-2 и причиняваната от него болест COVID-19. Бързото разпространение на COVID-19 по света, в началото на годината, подтикна правителствата да ограничат свободното движение на хората както в международен план, така и регионално в съответните държави, а в много случаи за определен период от време и в рамките на едно населено място. Негативните ефекти се проявиха в значителен спад на пътуванията и туристическите услуги, в нарушаване на световните вериги на доставка, спад в крайното търсене на стоки и услуги, ограничения в някои производства, намаление на заетостта и доходите от труд. Здравната криза доведе до световна рецесия, която, измерена чрез спада в световното производство, надмина предходната световна финансова и икономическа криза от периода 2008–2009 г.

В отговор на здравната и икономическа криза, правителствата и централните банки предоставиха мащабни пакети от фискални и парични стимули. Инициативите на равнище ЕС допълниха националните фискални политики, като шокът от пандемията беше допълнително ограничен чрез активирането на общата клауза за изключение от Пакта за стабилност и растеж.

В периода 2015–2019 г. икономиката на България се развиваше със сравнително високи темпове на растеж (средно 3.6%), без натрупване на макроикономически дисбаланси. През февруари 2020 г. Европейската комисия заключи, че България не изпитва макроикономически дисбаланси. Провежданата от България благоразумна фискална политика позволи реализирането на бюджетни излишъци, което осигури необходимото пространство за прилагане на антикризисни мерки и възможност за финансиране на бюджетния дефицит на благоприятна цена във времена на несигурност.

Макроикономическите показатели през 2020 г. показаха сравнително умерено отражение на кризата в България. БВП се понижи с 4.2% в реално изражение, в сравнение със спад от 6.2% за ЕС. От страна на крайното търсене спадът бе движен основно от намаление на износа на стоки и услуги и частните инвестиции. Частното потребление също показва сравнителна устойчивост, подкрепено, от една страна, от фискалните стимули, а от друга - от по-леките ограничителни мерки в сравнение с тези в повечето държави членки.

Сред икономическите сектори най-силно засегнати бяха дейностите, чието търсене е зависимо от мобилността на хората – туризъм (вкл. ресторанти, места за настаняване, туроператори и туристически агенти), транспорт и търговия; култура, спорт и развлечения. От производствените сектори по-голям отрицателен ефект бе отчетен в производството на машини и оборудване, в резултат от известни нарушения във веригите на доставки и същественото понижение на търсенето през първата половина на 2020 г.

На национално ниво бяха предприети бързи действия в подкрепа на фирмите (най-вече от засегнатите икономически сектори), на здравната система, както и на социално уязвимите групи от обществото. Беше оказана подкрепа както в рамките на националния бюджет, така и по линия на предоставената възможност за по-гъвкаво и целенасочено използване на средствата от фондове на ЕС.

Положителният принос на правителствените разходи за потребление и инвестиции за растежа на БВП значително се повиши през 2020 г. в сравнение с предходната година. Общите бюджетни разходи за финансиране на мерките в отговор на пандемията бяха в размер на около 3% от БВП. Въпреки оказаната фискална подкрепа на бизнеса и домакинствата, показателите за публичните финанси на България през 2020 г. останаха силни в сравнение с редица държави от ЕС. Бюджетният резултат на касова основа през 2020 г. бе дефицит в размер 3%, а на начислена основа – 3.4% от БВП. При изключване на разходите, свързани с пандемията, бюджетното салдо и при двете методологии остава близко до балансиран резултат.

Една от най-успешните мерки, предприети от правителството, бе прилаганата програма за запазване на заетостта (т.н. програма „60/40“), чрез която бяха подкрепени 11.9 хиляди предприятия и защитени около 265 хиляди работни места през 2020 г. Мярката успя да адресира най-негативно повлияните от кризата сектори, както поради въведените ограничения, така и поради намалената икономическа активност (вкл. и по линия на външната среда). Оценките за ефекта от мярката показват, че броят на субсидираните работни места е ограничил съществено спада на заетостта и нарастването на коефициента на безработица в страната. Така, през 2020 г. безработицата се повиши до 5.1% и се задържа под средното за ЕС-27 ниво, а заетостта отбеляза спад от 2.3%.

Мярката за запазване на заетостта имаше положителен ефект и при заплащането на труда. Нарастването на компенсациите на наетите се забави до 3% през 2020 г. При изключване на усвоените средства по мярката „60/40“, то номиналният растеж на компенсациите на наетите щеше да бъде 1.4%. През годината се наблюдаваше и освобождаване на по-ниско квалифицирани наети, докато характерният за последните години процес на наемане на висококвалифицирана работна сила продължи, което при равни други условия също се отразява в нарастване на средните доходи.

През цялата година инфлацията по месеци на годишна база отбеляза тенденция на намаление, което беше в сила за почти всички основни потребителски групи, но най-голям принос за процеса на дезинфлация в страната имаха енергийните стоки. Мерките за овладяване на пандемията от COVID-19 в световен мащаб доведоха до съществено поевтиняване на петрола на международните пазари. Спадът в крайното търсене предизвика съществено забавяне на инфлационните процеси при услугите, чиито цени бяха повлияни и от намалените данъчни ставки в сферата на общественото хранене.

Външната позиция на България остана стабилна, въпреки изключително несигурната външна среда през 2020 г. Относително малкият дефицит по текущата сметка не представлява притеснение за устойчивостта. Въпреки номиналния спад в износа на стоки, търговските дялове на страната в световната и европейската търговия се повишиха. Независимо от увеличеното външно финансиране, показателите за

задлъжнялост също останаха в устойчиви граници, а международната инвестиционна позиция на България отчете подобрене.

През 2020 г. банковата система запази стабилност и продължи да функционира при високи нива на ликвидност и капиталова адекватност в условия на глобална пандемия и икономическа криза. През юли 2020 г. българският лев се присъедини към Механизма на валутните курсове II (ERM II) при запазване на съществуващия фиксиран курс към еврото. През октомври България стана член на Банковия съюз.

В отговор на кризата и в синхрон с предприетите мерки на общоевропейско ниво и надзорните органи на ЕС, Българската народна банка също предприе поредица от мерки, които да подкрепят банките да продължат да кредитират реалната икономика.

Кредите и разполагаемият доход на домакинствата продължиха да нарастват, макар и с по-бавен темп, и подкрепиха потребителските разходи на домакинствата. Ограничената икономическа дейност и високата степен на несигурност допринесоха за свиването на частните инвестиции, и съответно на растежа на кредита за нефинансовите предприятия. ■

ВЪНШНА СРЕДА

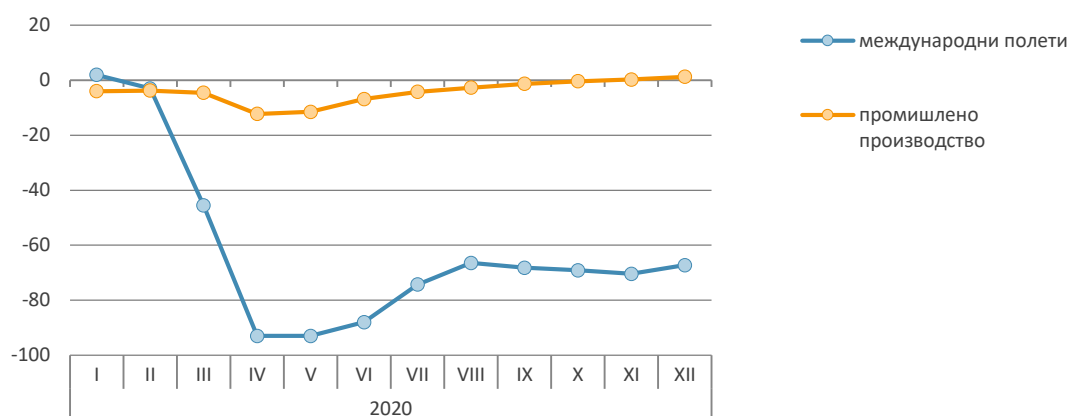
ОСНОВНИ ТЪРГОВСКИ ПАРТНЬОРИ

Разпространението на пандемията от COVID-19 и предприетите мерки за ограничаване на заразата предопределиха икономическата динамика в глобален план през 2020 г. Годишната започна с несигурност по отношение на провежданата търговска политика от големите икономики, геополитическо напрежение и специфични за някои развиващи се страни шокове, което се отрази в спад в световната търговия. Въпреки съществуващите рискове и намаляващите от 2018 г. темпове на икономически растеж, очакванията за развитието на световната икономика през 2020 г. бяха положителни. В първите два месеца на годината беше регистрирано увеличение на заразените с вируса SARS-CoV-2 и причиняваната от него болест COVID-19 в Китай. Разпространението в света беше бързо и Световната здравна организация обяви заболяването за пандемия. Предприетите от държавите мерки за ограничаването на заразата доведоха до силно влошаване на глобалното търсене, нарушаване на веригите на доставки, спад в цените на петрола и международните цени на суровините, а така също и сътресения на финансовите пазари. Засегнати бяха както развитите, така и развиващите се икономики. Световната икономика се сви с 3.5%, докато тази на ЕС-27 с рекордните 6.2%. Шокът върху световното производство бе много по-ясно изразен в сравнение с Глобалната финансова и икономическа криза от 2008–2009 г., а мащабът на кризата породя сравнения с периоди на световни военни конфликти и Голямата депресия от 1929–1933 г.

Отрицателните икономически ефекти между страните се различаваха в зависимост от степента на разпространение на вируса, наложените ограничителни мерки и структурата на икономиките. Мерките срещу разпространението на пандемията бяха насочени към минимизиране движението на хората, което имаше основен отрицателен ефект върху пътуванията и свързаните с тях услуги по транспорт, настаняване, ресторантьорска и туроператорска дейност. Международните полети намаляха с над 60%, което постави страните, зависими от международния туризъм, в тежка ситуация. Същевременно индустрията бе по-слабо засегната. След значително понижение на производството през първото полугодие на 2020 г., породено както от по-ниско търсене, така и от временни затруднения при доставките, през втората половина на годината бе отчетено постепенно възстановяване. Някои държави от Югоизточна Азия успяха сравнително бързо да овладеят разпространението на вируса. Това им позволи да премахнат по-рано част от ограничителните мерки, да генерират по-малко загуби за икономиките си, осигурявайки важни суровини за глобалните вериги на добавена стойност. Най-големият отрицателен шок сред основните търговски партньори на България бе отчетен през второ тримесечие на 2020 г. През летните месеци имаше понижение на заболеваемостта, облекчаване на ограничителните мерки и бързо активизиране на икономическата дейност. Нови ограничения последваха през есента, но данните през последното тримесечие показаха по-слабо влияние на мерките върху икономическото развитие.

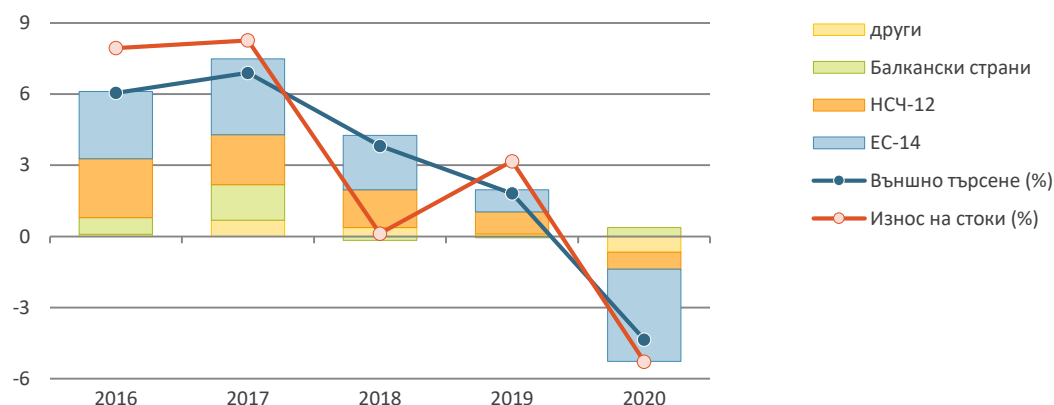
Граф. 1: Международни полети и промишлено производство, изменение спрямо съответния месец на предходната година (%)

Източник: ICAO, CPB, собствени изчисления

Индикаторът за външно търсене¹ от основни търговски партньори очаквано се понижи през 2020 г. Влошаването на външната среда се отрази в спад на износа на страната ни. Най-голям принос за понижението на външното търсене и износа на България имаха т.нар. „стари“ държави членки на ЕС (ЕС-14), основно Италия, Германия и Франция, докато спадът в търсенето от страните, присъединили се след 2004 г. (НДЧ-12), беше значително по-ограничен. По отношение на търговията с трети страни, спадът в износа на стоки бе по-съществен, отколкото предполагаше влошаването на външното търсене. Най-значимо бе отклонението при търговията с Турция. В началото на 2020 г. Обединеното кралство официално напусна ЕС. Това обаче не повлия съществено на търговията с ЕС благодарение на едногодишния преходен период, а в края на 2020 г. бе сключено и Споразумение за търговия и сътрудничество, което урегулира бъдещите взаимоотношения. По-ранното възстановяване на Китай спрямо останалите страни по света предопредели пренасочването на износа на определени стоки от България към азиатската страна и, съответно, поредно нарастване на дела ѝ в общия ни износ.

Граф. 2: Приноси към изменението на външното търсене (пр.п.) и динамика на износа (%)

Източник: Евростат, ОИСР, Бюро за анализи на САЩ, РОССТАТ, Статистически институт на Р.С. Македония, собствени изчисления

¹ Индикаторът за външно търсене е изчислен като претеглена средно-аритметична между реалните растежи на вноса на стоки в основните търговски партньори на България и дела на тези страни в българския износ. Индикаторът покрива около 80% от износа на страната, като обхваща всички държави, членки на ЕС, и около 50% от износа към трети страни.

МЕЖДУНАРОДНИ ЦЕНИ И ВАЛУТЕН КУРС

Пандемията от COVID-19 засегна сериозно международните пазари на суровини през 2020 г., както по линия на търсенето, така и на предлагането. Цените на почти всички основни групи стоки се понижиха значително още през първите месеци на годината във връзка с въведените мерки за ограничаване разпространението на вируса. Търсенето на петрол се сви рязко след значителното ограничение на пътуванията и транспорта, а конюнктурата бе допълнително усложнена от пропадането на споразумението за ограничаване на производството от страна на ОПЕК и партньорите им в началото на март. В резултат, през април 2020 г. средната цена на петрола сорт Брент достигна най-ниската си стойност от последните двацет години, като отчете понижение от почти 65% в доларово изражение, в сравнение с края на 2019 година. През второто полугодие бе наблюдавано известно възстановяване на цените най-вече във връзка с постигнатото ограничаване на предлагането от страна на ОПЕК+ и еуфорията от ваксините срещу COVID-19 в края на 2020 г. Цените на петрола почти се удвоиха в сравнение с април, но в края на периода останаха средно с 24.3% по-ниски в сравнение с година по-рано. Най-слабо засегнати от кризата бяха цените на въглищата, поради по-слабия ефект на въведените мерки върху търсенето и производството на електрическа и топлинна енергия.

Табл. 1: Международни цени и ценови индекси на суровини, в щатски долари

	Индекс на цените (2010=100)				Средногодишно изменение (%)		Изменение към декември (на год. база, %)	
	2017	2018	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Петрол, сорт Брент (щ.д./б.)	52.8	68.3	61.4	41.3	-10.2	-32.8	16.6	-24.3
Енергийни суровини	68.1	87.0	76.0	51.9	-12.7	-31.7	5.9	-18.2
Неенергийни суровини	83.7	85.2	81.7	84.1	-4.2	3.0	3.5	16.3
Селскостопански суровини	87.0	86.7	83.3	87.1	-3.9	4.6	5.6	11.3
Напитки	83.1	79.1	76.1	80.4	-3.7	5.6	9.8	0.1
Храни	90.2	90.4	87.0	92.5	-3.8	6.3	7.1	14.8
Суровини	81.1	81.4	78.0	77.5	-4.2	-0.6	-0.4	7.4
Торове	74.3	82.5	81.4	73.2	-1.4	-10.1	-18.8	8.5
Метали	78.2	82.5	78.4	79.1	-5.0	1.0	1.8	28.6
Благородни метали	97.8	97.2	105.4	133.5	8.5	26.6	17.9	28.3

Източник: СБ

Цените на неенергийните стоки също се понижиха през първите месеци на 2020 г., но с по-нисък темп в сравнение с енергийните суровини. Металите поевтиняха с 15.4% през април в сравнение с декември 2019 г. Техните цени са силно зависими от икономическата активност в световен мащаб. Впоследствие цените им започнаха да се възстановяват заради наблюдавания шок в предлагането и по-бързо от очакваното повишение на търсенето от страна на Китай, а през декември отчетоха ръст от 28.6% на годишна база. Благородните метали също поскъпнаха във връзка с наблюдаваната обезценка на щатския долар и ниските лихвени нива. При селскостопанските суровини ефектът от по-ниската икономическа активност бе по-скоро индиректен, в т.ч. и по линия на по-ниско търсене на биогорива. Цените на храните се понижиха със 7.1% през април спрямо края на предходната година, след което се стабилизираха и започнаха сравнително плавно

възстановяване през втората половина на 2020 г., като в края на периода отчетоха ръст от 14.8% на годишна база. Поскъпването през декември бе най-осезаемо при маслодайните култури (34.9%), следвано от зърнените храни (14.1%), заради лоша реколта и нарастване на търсенето в Китай.

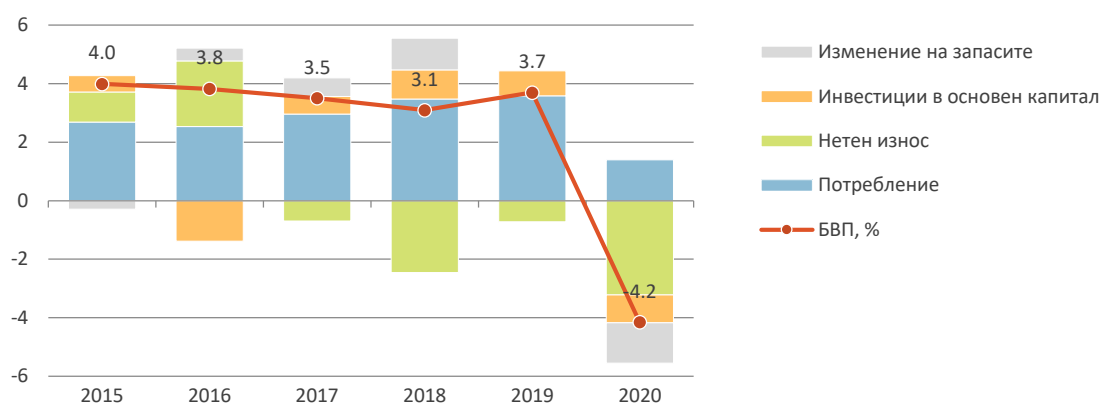
Единната европейска валута (и респективно българският лев) поскъпна общо с 9.2% спрямо щатския долар през 2020 г. Доларът имаше предимство през по-голямата част от първото полугодие под влияние на икономически и политически проблеми в еврозоната в началото на годината, а след началото на кризата с COVID-19 и силната несигурност в световен мащаб, също и в ролята си на валута-убежище. По-негативното развитие на кризата в САЩ в края на второто тримесечие и приемането на сделката за пакета за подкрепа в рамките на ЕС в размер на 750 млрд. евро през третото доведе до рязко поскъпване на еврото. Неблагоприятна за долара беше и несигурността и спекулациите преди президентските избори в САЩ. В края на годината новините за старт на ваксинационни кампании през декември увеличиха рисковия апетит на инвеститорите и това даде допълнителна подкрепа за единната валута. ■

С цел ограничение на разпространението на COVID-19, през пролетта на 2020 г. България въведе извънредно положение. То продължи от 13 март до 13 май. След този период в действие останаха отделни противоепидемични мерки. Увеличението на броя нови случаи през есенните месеци се отрази във въвеждането на допълнителни мерки в края на октомври и засилване на ограниченията през ноември 2020 г.

БВП – КРАЙНО ИЗПОЛЗВАНЕ

През 2020 г. брутният вътрешен продукт (БВП) на България спадна в реално изражение с 4.2%, което се дължеше на силното свиване на износа на стоки и услуги и на намалението на инвестициите. В номинално изражение БВП беше по-нисък с 1% спрямо 2019 г. и достигна 118.6 млрд. лв. Дефлаторът на БВП беше 3.3% и основно бе движено от положителните условия на търговия².

Граф. 3: Приноси към реалния растеж на БВП, пр.п.

Източник: НСИ, собствени изчисления

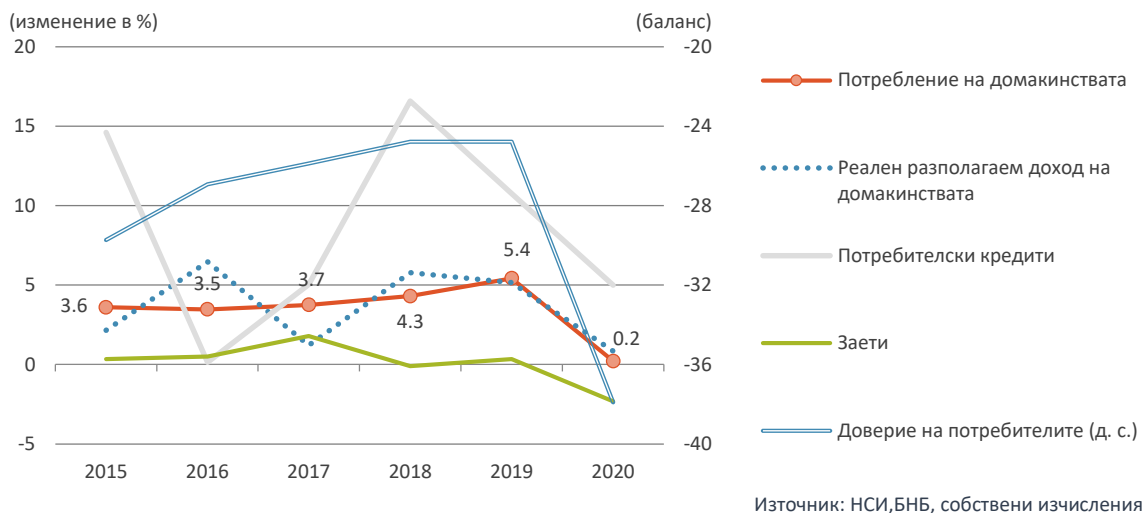
ПОТРЕБЛЕНИЕ

През 2020 г. растежът на потреблението на домакинствата се забави поради ограничителните мерки срещу разпространението на COVID-19 през второ и четвърто тримесечие, резкия спад на доверието на потребителите и намалението на заетостта. В същото време кредитите и располагаемият доход на домакинствата продължиха да нарастват, макар и с по-бавен темп, и подкрепиха потребителските разходи.

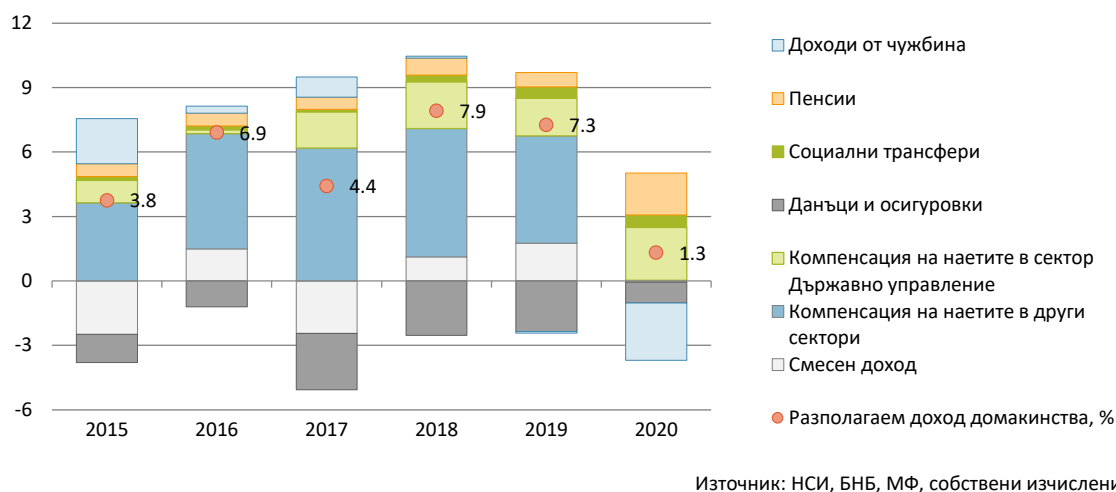
Реалният растеж на располагаемия доход на домакинствата се забави от 5.2% през 2019 г. до 0.8% през 2020 г. Номинално също бе отчетено забавяне и растежът бе 1.3%. Компенсациите на наетите в някои сектори на услугите спаднаха, а доходите от чужбина се свиха с над 70%. В същото време, положителен принос оказаха увеличенията на заплатите в публичния сектор и по-високите плащания за пенсии.

² По-голям спад на дефлатора на вноса спрямо този на износа

Граф. 4: Фактори, оказващи влияние върху потреблението на домакинствата

Граф. 5: Приноси към номиналния растеж на располагаемия доход на домакинствата (пр.п.)

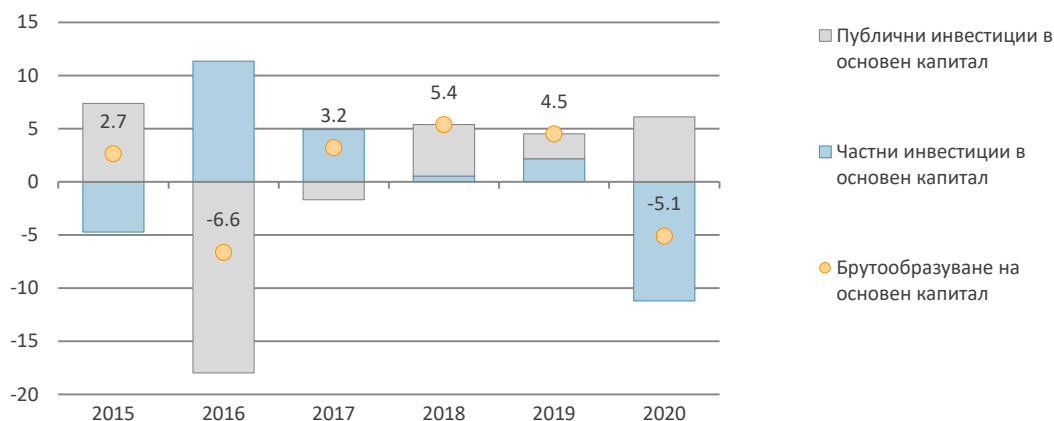

ИНВЕСТИЦИИ

Инвестициите в икономиката спаднаха с 11%, като преобладаващо това се дължеше на изменението на запасите. Инвестициите в основен капитал намаляха с 5.1%, поради слаба частна инвестиционна активност, която частично бе компенсирана от нарастване на публичните капиталови разходи.

По-ниското производство и временните затруднения във веригите на доставка доведоха до свиване на запасите през първо и най-вече през второ тримесечие. В резултат, изменението на запасите допринесе с 1.4 пр.п. за спада на БВП през 2020 г. Частните инвестиции бяха негативно повлияни от по-ниското търсене, повишената несигурност и по-слабото нарастване на печалбите, измерени чрез brutния опериращ излишък, и бяха по-ниски с близо 14%. В същото време, капиталовите разходи на правителството нараснаха с над 30%.

Граф. 6: Приноси към реалния растеж на брутообразуване на основен капитал (пр.п.)

Източник: НСИ, собствени изчисления

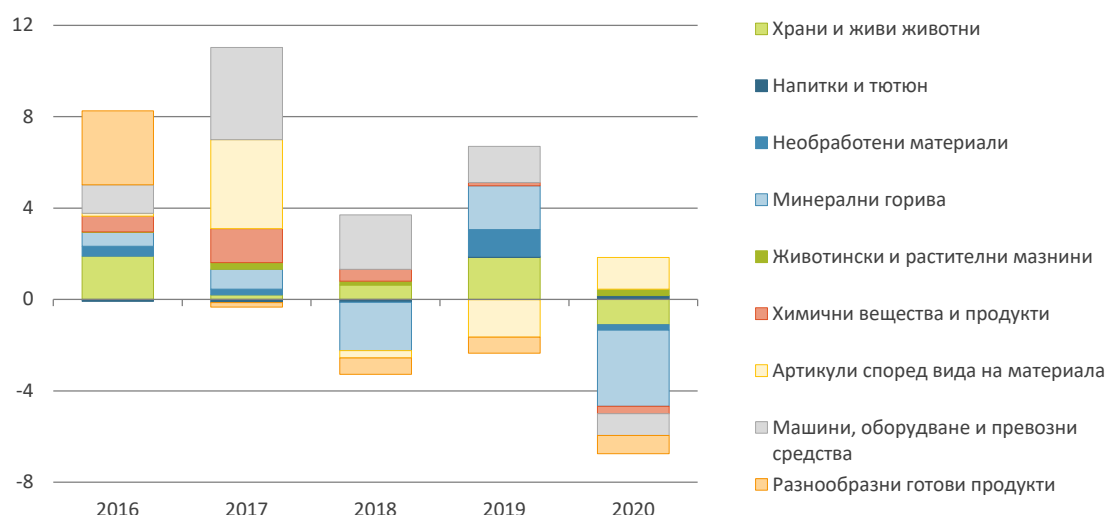
НЕТЕН ИЗНОС

Външната търговия имаше основен принос за спада на БВП през 2020 г. Износът се сви с 11.3% в реално изражение и изпревари понижението при вноса (-6.6%). Спад бе отчетен в търговията както със стоки, така и с услуги. Безпрецедентните мерки за ограничаване на разпространението на заразата засегнаха в много по-голяма степен туристическата дейност. Посещенията на чужденци в страната намаляха с 60%, а по-малкото пътувания се отразиха и на свързания с тях пътнически транспорт. Общият спад на износа на услуги достигна 28.6% в реално изражение.

Динамиката на износа на стоки отразяваше промените във външното търсене и някои еднократни ефекти. Стоковата разбивка очаквано показва спад в по-голяма част от групите за износ през 2020 г. По-съществен отрицателен принос имаха *минералните горива*, чиято търговия бе повлияна от пониженото търсене, наложените ограничения за придвижване и спада в международната търговия и туризъм. Износът на *машины и съоръжения* следваше измененията във външната среда – след значителен спад през второ тримесечие, през втората половина на годината бе отчетено известно възстановяване в синхрон с възобновяването на производството в Западна Европа, където са основните страни-вносителки. Неблагоприятните климатични условия и понижението на средните добиви бяха причина за ограничен износ на зърнени и маслодайни култури през есента на 2020 г. Приносът към спада на износа на *храни* бе още по-голям и поради високата база от 2019 г., когато беше реализиран рекорден износ на зърнени храни към трети страни. Търговията с *артикули според вида на материала*³ нарасна през годината. Значителен положителен принос имаше износът на благородни и цветни метали. След планов ремонт и временно ограничение на дейността във водеща българска компания през първата половина на 2019 г., през 2020 г. производството нарасна. По-ранното възстановяване на Китай позволи преориентиране на износа на метални суровини към азиатската икономика в период, когато търсенето от европейските предприятия все още беше силно ограничено.

³ Разнообразни стоки, използвани основно за междинно потребление, групирани според материала на изработка

Граф. 7: Приноси на основни стокови групи към изменението на износа в реално изражение (пр.п.)

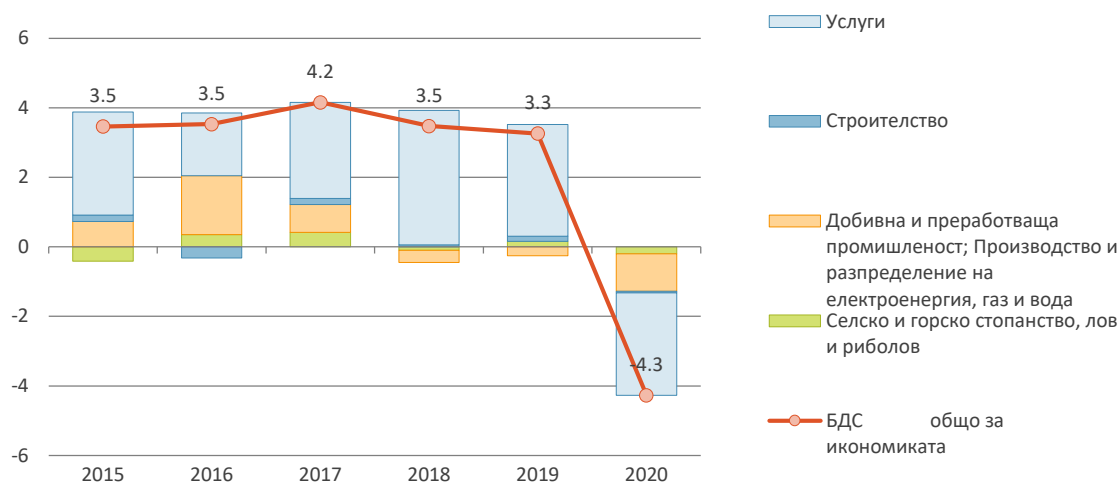
Източник: собствени изчисления по данни на НСИ

Вносът на стоки се понижи с по-умерен темп. Значителен спад бе отчетен единствено през второ тримесечие, поради по-ниското търсене на суровини за производство и износ, временни затруднения във веригите на доставка и използване на част от запасите. През следващите месеци обаче спадът на вноса се забави и през четвърто тримесечие бе регистрирано увеличение на годишна база. Вносът на услуги се понижи с 22.1%. Пътуванията до съседни страни с цел туризъм традиционно имат значителен дял от общите пътувания на българи в чужбина. Макар да бяха наложени някои ограничения, възможността за придвижване с личен транспорт до тези страни обуслови относително по-слабия спад на вноса спрямо износа на туристически услуги. ■

БВП – ПРЕДЛАГАНЕ

Темпът на спад на брутната добавена стойност бе сходен с този на БВП и достигна 4.3%. Той бе формиран основно от услугите, следвани от индустрия без строителство. Поради неблагоприятни климатични условия, през годината беше отчетен спад в продукцията и в добавената стойност в селското стопанство. Силно засегнати бяха зърнените култури, където крайната продукция спадна с над 16%.

Граф. 8: Приноси към реалния растеж на БДС (пр.п.)

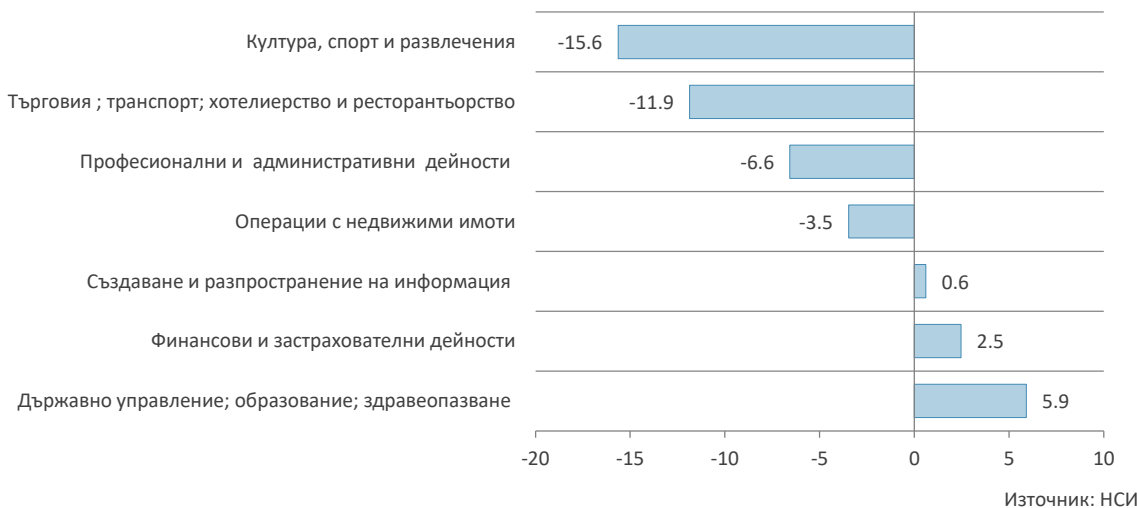

Източник: НСИ, собствени изчисления

Услуги

През 2020 г. добавената стойност в сектор услуги спадна с 4.1%. Силно засегнати бяха секторите, потърпевши от наложените рестриктивни мерки срещу разпространението на COVID-19. В същото време растежът на добавената стойност в сектор *държавно управление; образование; здравеопазване* се ускори и имаше положителен принос за икономиката от 0.9 пр.п.

Граф. 9: Изменение на БДС през 2020 г. (%)

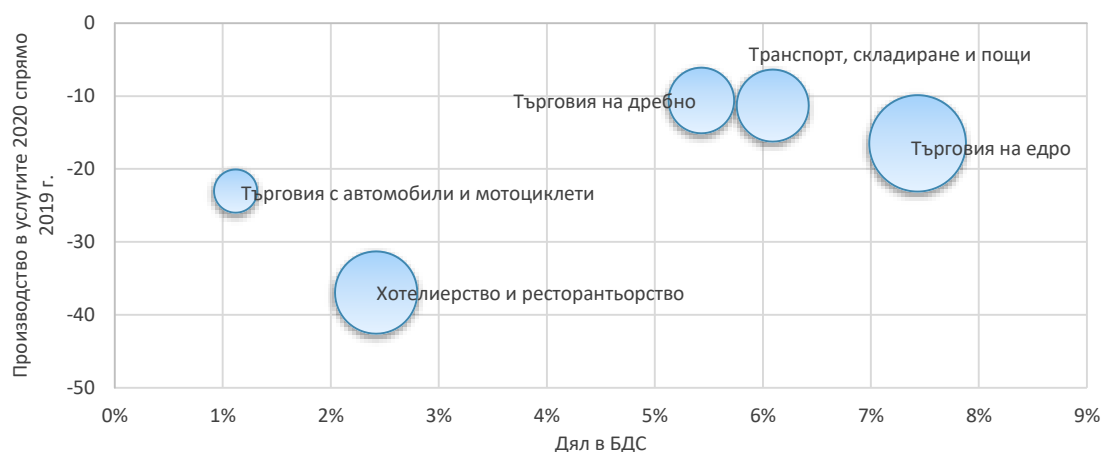

Източник: НСИ

Най-голям спад на добавената стойност бе отчетен в сектор *култура, спорт и развлечения*, но поради сравнително малкия дял в добавената стойност отрицателният му принос за спада беше 0.4 пр.п. По-съществен отрицателен принос 2.8 пр.п. имаше отрасъл *търговия; транспорт; хотелиерство и ресторантьорство*. Индексът на продукцията в сектори *хотелиерство и ресторантьорство* регистрира спад от 36.9%, като по-засегнато беше *хотелиерството* с намаление от 49%, докато при *ресторантьорството* спадът беше 24%. Спадът на *търговията на едро*, движен в голяма степен от *търговията с хранителни стоки, напитки и тютюневи изделия*, също имаше сериозен принос за свиването на икономиката през годината. При *транспорта и съобщенията* силно засегнат бе *въздушният транспорт* със спад на индекса на продукцията от 60.9%, както и подсекторът *складиране на товари и спомагателни дейности в транспорта*.

Граф. 10: Изменение на производство в услугите и дял в БДС (%)

* размерът на балончетата показва приноса към изменението на производството

Източник: Евростат

В сектор *професионални и административни дейности*, силно засегнат от кризата бе подсектор *туристическа агентска и операторска дейност* със спад на оборота от 70%. В сектор *създаване и разпространение на информация* значителен спад на оборота от 37.7% бе регистриран при *производство на филми и телевизионни предавания*.

ТУРИЗЪМ

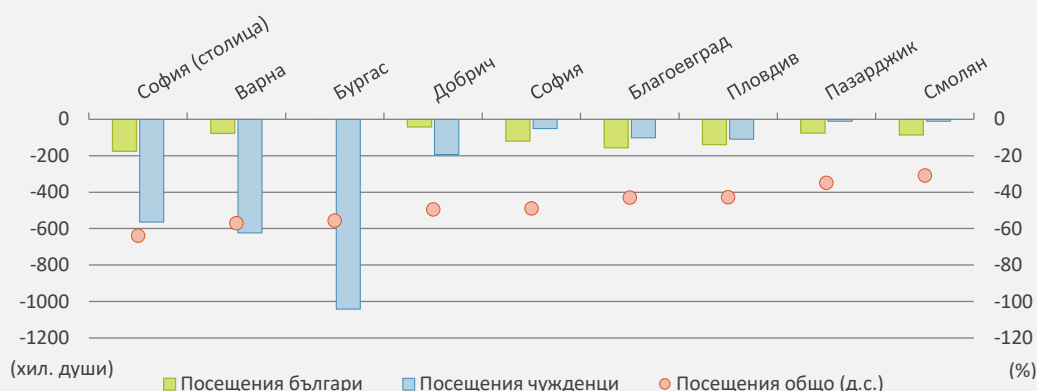
Въведените ограничения за пътуване и рисковете, които пандемията крие за туристите, доведоха до значителен отрицателен ефект върху туристическия сектор в страната. С цел да се подпомогне дейността на сектора и да се ограничат финансовите загуби, на фирмите бе предоставен достъп до програми за запазване на работните места, както и за посрещане на текущи разходи. За помощта можеха да кандидатстват туроператори, туристически агенти и автобусни превозвачи, а голяма част от финансирането бе осигурено посредством пренасочване на средства от Оперативните програми на ЕС. Бе въведена и целева субсидия за въздушни превозвачи, изпълняващи чартърни полети до България с цел туризъм в размер на 35 евро на седалка за всеки полет. Мярквата покри полети, осъществени в периода 14 май – 31 декември 2020 г., като по нея бяха подпомогнати 22 туроператора (от общо 34 подали документи за кандидатстване) за около 55 хил. пътници.

Общият спад на пренощуващите лица достигна 4.2 млн. души или 50.9%, а приходите от нощувки намаляха с 57.6%. Затруднената обстановка доведе до промяна на

съотношението между български и чуждестранни туристи, като делът на последните намаля от 49.7% през 2019 г. до 29.2% през 2020 г. Това се отрази в понижение както на средните приходи от нощувки на лице, така и на средния брой реализирани нощувки. По данни на НСИ най-големи загуби като брой чуждестранни посетители с цел туризъм бяха отчетени от Германия, Русия, Република Северна Македония, Украйна, Турция, Обединеното Кралство и Гърция.

Пандемията имаше различен ефект върху туризма в отделните области. Най-силно засегнати се оказаха регионите с традиционно голям дял на чуждестранните туристи като София (спад на общите посещения с 63.7%), Варна (с 56.9%), Бургас (с 55.5%) и Добрич (с 49.4%). Същевременно, областите Смолян, Видин и Монтана бяха единствените, които отчетоха по-голям спад на българските туристи спрямо този на чуждестранните. В област Монтана дори бе отчетен растеж от 22.3% на чуждестранните посетители през годината, но делът им спрямо общите посетители в страната е твърде малък, за да се отрази положително на общата статистика. Друга особеност на летния туристически сезон през 2020 г. бе нарастването на българските посетители през август и септември с близо 12% и през двата месеца. Най-голям растеж през тези месеци бе отчетен в областите Бургас и Варна, а също и в няколко по-малко популярни до този момент дестинации като Враца, Кърджали, Ловеч и Монтана. Общо за 2020 г. единствено областите Кърджали и Бургас отчетоха растеж на посещенията на българи съответно с 2.6 и 0.4%, а също и на приходите от техни нощувки с 10.7 и 6.7%.

Динамика на пренощуващите лица, в хил. души и % спрямо предходната година

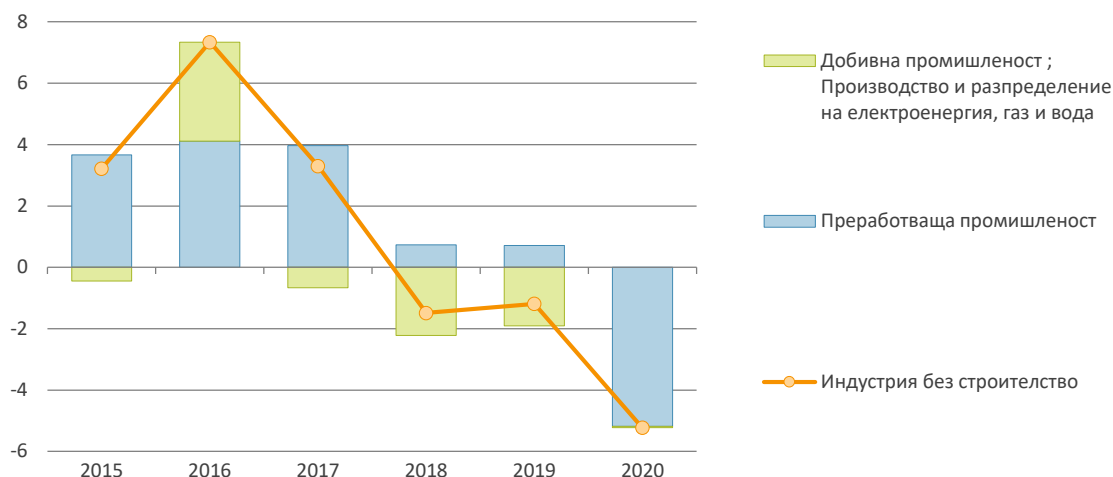
Източник: МФ, Евростат

ПРОМИШЛЕНОСТ

След като през последните две години спадът на добавената стойност в сектор индустрия без строителство⁴ се дължеше на *добивната промишленост и производството и разпределение на електроенергия*, то през 2020 г. бе отчетен спад в *преработващата промишленост*, свързан в голяма степен с наложените мерки срещу разпространението на COVID-19 и световното търсене.

⁴ Добивна и преработваща промишленост; Производство и разпределение на електроенергия, газ и вода.

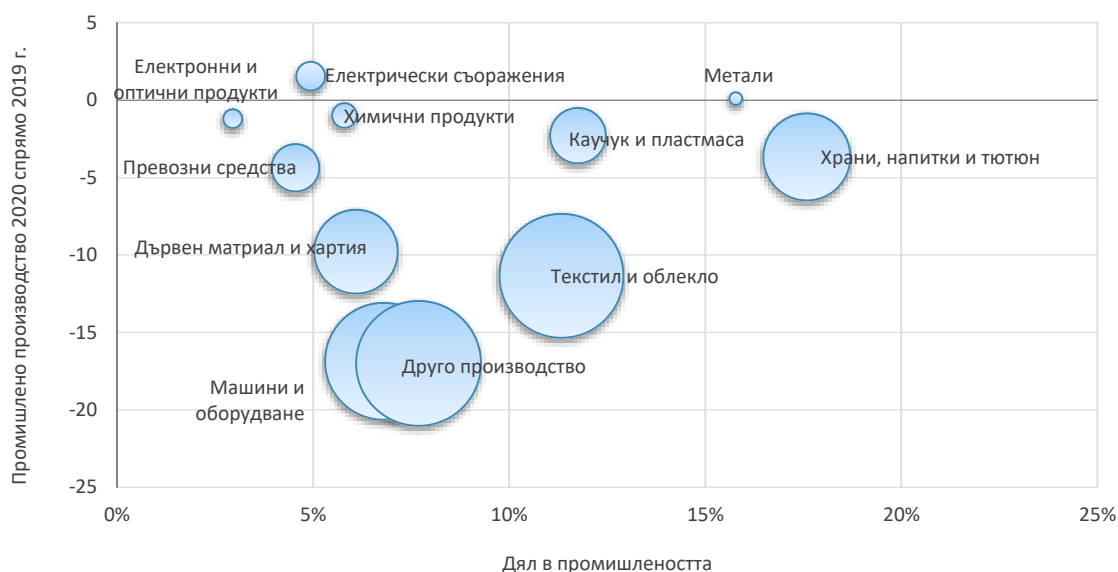
Граф. 11: Приноси към реалния растеж на БДС в сектор индустрия без строителство, пр.п.

Източник: Евростат, собствени изчисления

Добавената стойност в преработващата промишленост спадна с 6.9%, а индексът на производство с 5.9%. Основни сектори, засегнати от кризата, бяха *производство на машини и оборудване* и *друго производство*, към които спадат *ремонт и инсталиране на машини и оборудване* и *производство на детски играчки и спортни стоки*. При *производството на машини и оборудване* бяха отчетени спадове от около 40% през април и май, поради по-ниско търсене и спирането на някои производства в чужбина. Сериозно засегнати бяха и секторите, свързани с *производство на текстил и облекло* поради ограничаването на търговията с такива стоки и силно свитото външно търсене, отразило се в двущифрен спад на оборота за износ през почти всички месеци на 2020 г. *Производство на текстил и облекло* е сред секторите, в които натоварването на мощностите към януари 2021 г. е все още близо 10 пр.п. по-ниско спрямо началото на 2020 г. При *производството на кокс и рафинирани нефтопродукти* също беше регистрирано силно свиване на натоварването на мощностите, което беше продиктувано от пониженото търсене и се отрази в спад на износа на тези продукти.

Граф. 12: Изменение на производство и дял в преработваща промишленост (%)

* размерът на балончетата показва приноса към изменението на производството

Източник: НСИ

Граф. 13 Натоварване на мощностите в секторите на преработващата промишленост през януари 2021 г. спрямо януари 2020 г., пр.п.

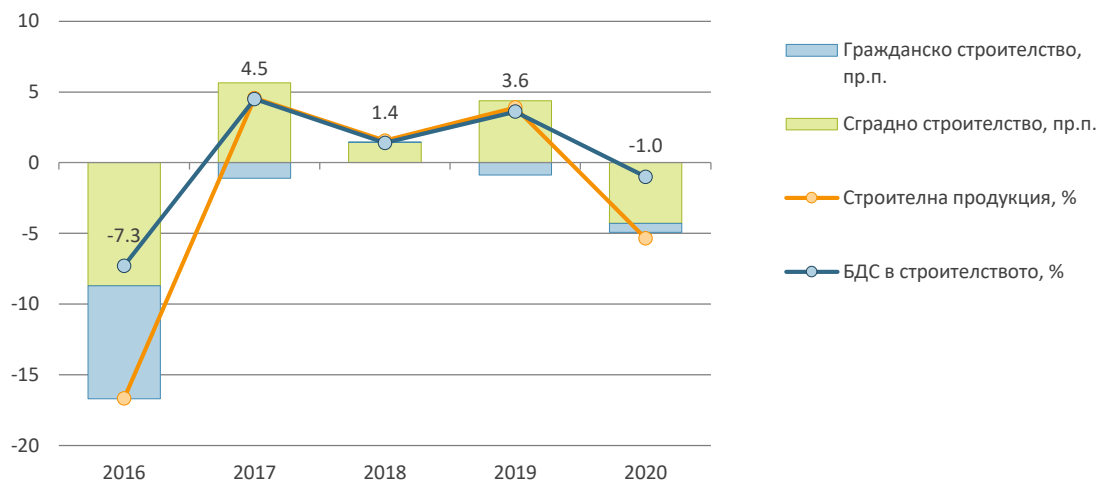

Източник: DG ECFIN

СТРОИТЕЛСТВО

На фона на спада в общата добавена стойност в икономиката, строителството не беше толкова силно засегнато от пандемията. Брутната добавена стойност в строителството отчете спад от 1% при положителен растеж от 3.6% през 2019 г. Спадът се дължеше в по-голяма степен на сградното строителство, което намаля с 8.2%, при растеж от 8.3% година по-рано. Гражданското строителство се сви в по-малка степен с 1.3%. Пазарът на имоти и жилищните кредити не бяха силно засегнати, въпреки извънредното положение в периода 13 март-13 май 2020 г. и влошената икономическа обстановка.

Граф. 14: БДС в строителството и приноси към растежа на строителната продукция (пр.п.)

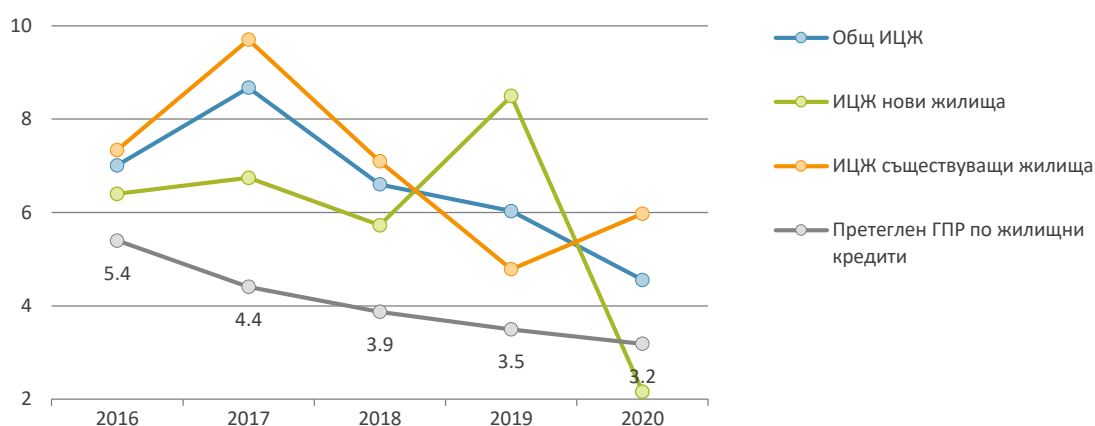

Източник: НСИ, собствени изчисления

В несигурна среда на пандемия и с периоди на ограничителни мерки, търсенето на жилища и на кредити за закупуване на жилища от домакинствата остана относително по-слабо засегнато и се запази като алтернативна форма на инвестиция в среда на ниски лихвени проценти по банковите депозити. Въпреки по-малкия брой вписани продажби и ипотеките за деветмесечието на 2020 г., спрямо деветмесечието на 2019 г.,⁵ търсенето на кредити за покупка на жилища от домакинствата остана високо, а броя на новите кредити⁶ в този сегмент за 2020 г. беше с 12.3% по-висок спрямо година по-рано и възлезе на почти 4 млрд. лв. Предвид продължаващата среда на ниски лихвени проценти, както по кредитите, така и по депозитите, част от търсенето продължи да бъде и с инвестиционна цел. Претегленият лихвен процент на разходите по жилищни кредити продължи да се понижава до 3.2% в края на годината, при 3.5% в края на 2019 г.

Пандемията обаче предизвика забавяне от страна на предлагането. Издадените разрешителни за строеж на нови жилищни сгради (измервани чрез разгънатата застроена площ) се понижиха с 9%. Издадените разрешителни на нови сгради бяха по-малко, съответно със 7.4% за брой сгради и 14.1% като застроена площ. Спад беше отчетен и в започнатото строителство на нови сгради, общо за страната. Броят на сградите бе с 4.7% по-малък спрямо предходната година, а спадът, измерен чрез разгънатата площ в кв.м. беше 10.3%. Въведените в експлоатация новопостроени жилища продължиха да нарастват, но забавиха растежа си до 28%, при 48.3% през 2019 г. Най-голямо увеличение беше регистрирано при двустайните жилища и тези с шест и повече стаи. Предвид по-ниската икономическа активност, породена от ситуацията с пандемията, както и ефекта от действието на мораториума върху банковите задължения, които действат в противоположни посоки, размерът на кредитите за строителния сектор остана близък до този в края на 2019 г. и отчете минимално понижение от 0.2%. Размерът на депозитите на нефинансовите предприятия в сектора нарасна с 9.7%.

Граф. 15: Индекс на цените на жилищата (ИЦЖ) и претеглен годишен процент на разходите (ГПР) по жилищни кредити (изменение, %)

Източник: НСИ и БНБ

Нарастването на цените на жилищата през годината продължи да се забавя в синхрон със плавното забавяне на темпа на растеж на кредитите за покупка на жилища и на доходите. След като през първото тримесечие на 2019 г. имаше леко ускорение на годишния растеж

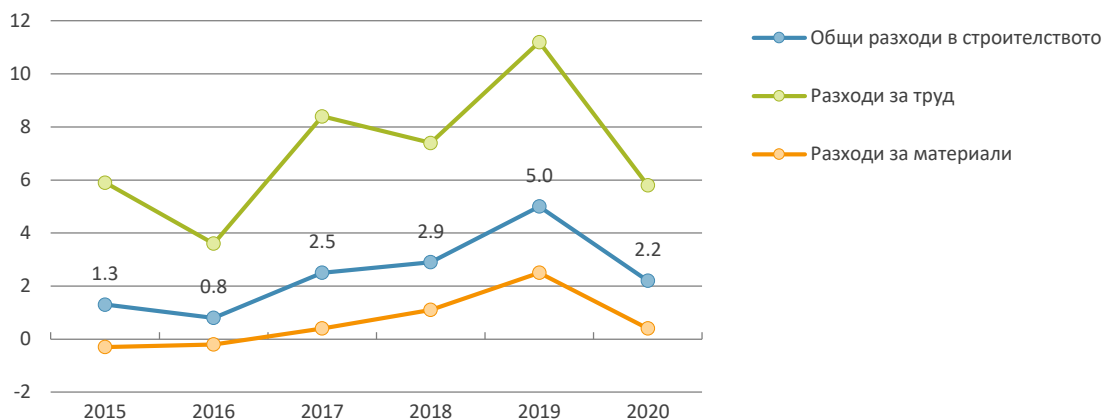
⁵ Отнася се за договорни и законни ипотеките по данни на Агенция по вписванията.

⁶ Отнася се до категорията „нов бизнес“ и вкл. всяко ново споразумение или предоговаряне, за повече информация виж: https://bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_download/st_m_instr_irs_bg.pdf

на цените на жилища до 7.3%, то до края на 2019 г., тенденцията беше на плавно забавяне на нарастването, която продължи и през 2020 г. Средно за годината нарастването беше 4.6%, като забавянето бе движено от цените на новите жилища. Те забавиха растежа си до 2.2% при 8.5% година по-рано, докато при цените на съществуващите беше отбелязано средногодишно увеличение от 6%. В шестте града с население над 120 хил. жители общият ИЦЖ също забави нарастването си, с изключение на Бургас, където имаше ускорение, и Стара Загора, където темпът се запази близо до този от предходната година. С най-голям растеж на цените на жилища през 2020 г. бяха София (6.8%) и Бургас (5.5%).

Производствените разходи в строителството забавиха значително темпа си на нарастване, но темпът на растеж на цените на нови жилища остана над този на разходите, което в настоящата ситуация беше благоприятно за печалбите в сектора. Разходите за строителство на нови жилищни сгради се повишиха с 2.2% при 5% през 2019 г. Разходите за труд нараснаха с 5.8% при 11.2% година по-рано.

Граф. 16: Индекс на разходите за строителство на нови жилищни сгради (изменение, %)

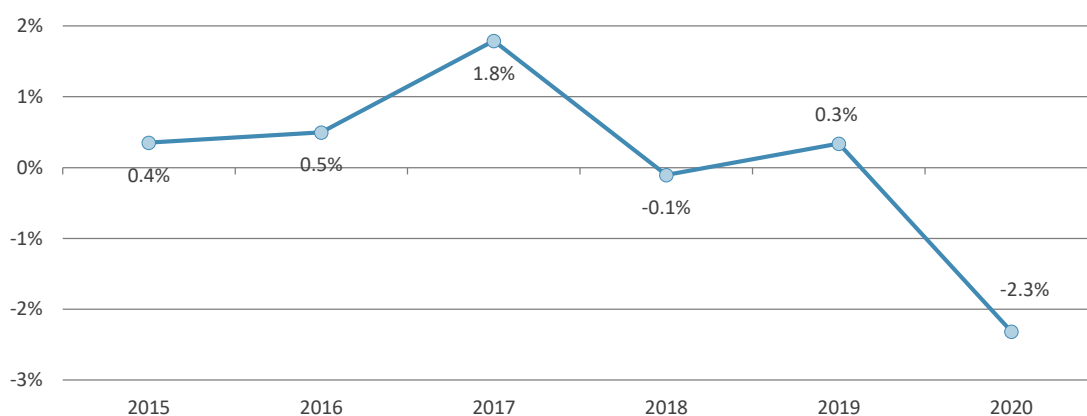
Източник: Евростат

ПАЗАР НА ТРУДА И ЗАПЛАТИ

ПРЕДЛАГАНЕ НА ТРУД

Събитието, което определи динамиката на основните показатели на пазара на труда в България през 2020 г., бе кризата с разпространението на COVID-19 и въведените мерки за ограничаването му. Най-големият шок върху заетостта се случи през второто тримесечие на годината, с първото въвеждане на ограничителни мерки, когато броят на заетите (СНС) намаля с 3.3%. Най-силно бяха засегнати икономическите дейности от сферата на услугите – хотели, ресторанти, туроператорска дейност, транспорт, търговия, култура и изкуство – чиято дейност бе силно ограничена, а в някои случаи дори и беше преустановена за определени периоди от време. През второто тримесечие на годината заетостта в сектор *търговия, транспорт, туризъм* намаля с 10% на годишна база. Впоследствие годишният спад на заетите в този сектор се съкрати (-4.8% за четвъртото тримесечие), но въпреки това този сектор имаше най-голям спад на заетостта през 2020 г. Най-засегнатият отрасъл в този сектор беше *хотелиерство и ресторантьорство*, където над 35% от наетите лица бяха съкратени през второто тримесечие на 2020 г. (спрямо същото тримесечие на 2019 г.). Рестрикциите през следващите месеци, макар и да бяха разхлабвани през отделни месеци, както и силно намалелият поток от чуждестранни туристи вследствие на редицата ограничения във всички страни, допринесоха наетите в *хотелиерство и ресторантьорство* да останат с около 25% по-малко спрямо предходната година.

Граф. 17: Брой заети в икономиката (годишно изменение, %)

Източник: НСИ

Друг сектор, в който заетостта бе особено силно засегната по време на пандемията през 2020 г., бе преработващата промишленост. За цялата 2020 г. броят на заетите в индустриалния сектор (без строителство) намаля с 4.3%. По-детайлните данни от Наблюдението върху наетите лица и средната работна заплата показват, че най-силно засегнатите промишлени дейности през годината са *производство на текстил, облекло, обувки и други изделия от обработени кожи без косъм; обработка на кожи; производство на дървен материал, хартия, картон и изделия от тях (без мебели); печатна дейност*, където през отделни месеци намалението на броя на наетите лица достигна 10%. Също така, с относително голям спад на наетите лица в отделни месеци между 5 и 7%) бяха и дейностите като *производство на машини и оборудване, с общо и специално предназначение; производство на превозни средства и производство на*

електрически съоръжения. Те бяха засегнати както от намалялото потребителско търсене по време на пандемията, така и от нарушените връзки за производствени доставки.

Макар и да са относително малко, има икономически дейности, където заетостта не само не намалю по време на COVID-кризата, но дори и отбеляза увеличение. В сферата на услугите това са дейностите, свързани със *създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения* (6% ръст за годината), *държавно управление; образование; хуманно здравеопазване и социална работа* (ръст от 1.2%) и *финансови и застрахователни дейности* (ръст от 0.4%). Все пак, трябва да се има пред вид, че през втората половина на 2020 г. предприятията от *създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения* отбелязаха две поредни тримесечия на спад на създадената от тях БДС на годишна база, което означава, че те също са изправени пред предизвикателства с развитието и експанзията си през последните периоди. Евентуалното задържане на броя на заетите при тях, въпреки временните икономически затруднения, пред които бяха изправени, може да се дължи на високия дефицит на работна квалифицирана сила в тези дейности, което предполага, че работодателите биха изчакали с евентуални съкращения с надежда, че тенденцията за спад на БДС в сектора е краткосрочна и ще бъде относително бързо преодоляна.

Граф. 18: Годишно изменение на броя на наетите лица през 2020 г. по икономически дейности (%)

В промишления сектор дейностите, където броят на наетите лица се задържа около нивата си от 2019 г. и дори слабо нарасна, бяха *производство на кокс и рафинирани нефтопродукти; производство на химични продукти*, както и в *производство на лекарствени вещества и продукти*, като при последните, обаче, динамиката на наетите лица е минала на отрицателна територия през последните три месеца на 2020 г.

Намалението на заетите през 2020 г. се дължи преимуществено на намалението на наетите лица. Броят на работодателите (-2.4%) и на самонаетите лица (-0.3%) също намалява, но те имат относително малък принос за намалението на общата заетост в страната, както поради относително малката си тежест в общия показател, така и поради по-ниския си спад. Броят на наетите лица намаля с 3.7%, като намаляват изключително наетите лица в частния сектор (-4.9%), както и наетите. Коефициентът на заетост на възрастовата група 15-64 г. беше 68.5% (с 1.6 пр.п. намаление спрямо 2019 г.), но все още се запазва относително висок.

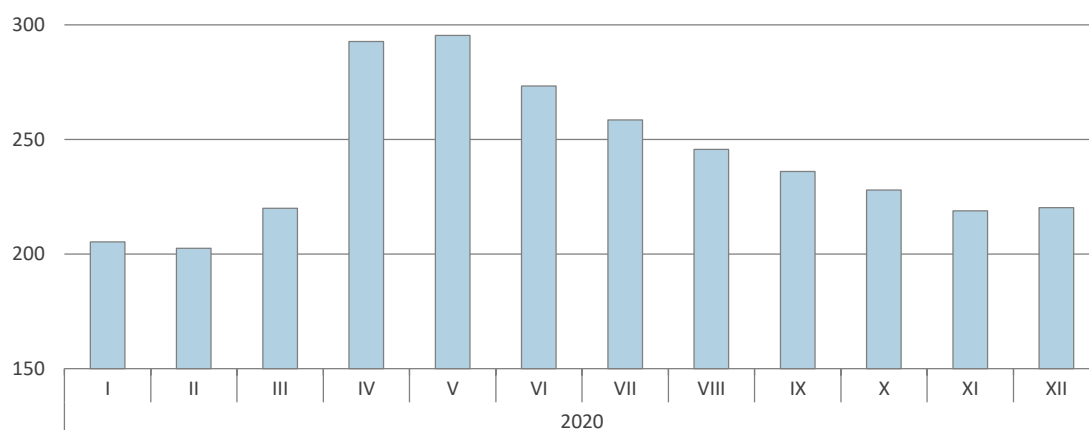
Първоначалната реакция след първите мерки, въведени за ограничаване разпространението на COVID-19 и довели до намаляване на заетостта в страната, бе относително голям отлив на лица от работната сила към неактивност. Според данни от НРС през първото тримесечие на 2020 г. нетният поток *заети – лица извън работната сила* бе отрицателен в размер на 89 хил.д. или около 77% от потока лица, загубили статуса си на заетост, като останалите 23% (26 хил.д.) е нетният поток от *заетост към безработица*. Този поток на лица към неактивност трябва да се

допълни и от нетния поток *безработни – лица извън работната сила* (15 хил.д.). Така само за периода януари-март 2020 г. коефициентът на икономическа активност на населението намаля с 1.4 пр.п. спрямо последното тримесечие на 2019 г. и с 0.5 пр.п. на годишна база.

През второто тримесечие на 2020 г., когато заетостта продължи да намалява, това се дължеше единствено на прехода на лица от *заетост към безработица* (нетният поток бе в размер на 35 хил.д.), но в същото време част от неактивните лица отново се завърнаха в работната сила, било то като заети или като активно търсещи работа лица (безработни). Коефициентът на икономическа активност на населението слабо се повиши спрямо периода януари-март, но на годишна база разликата продължи да се увеличава (намаление с 1.8 пр.п.), което се дължи на факта, че през 2020 г. сезонната заетост бе значително по-малка спрямо предходните години. Така, нивата на икономическа активност на населението намаляха под наблюдаваните преди 2017 г., т.е. цели три години преди върховете за пазара на труда 2019 г.

Според данните от Агенция по заетостта, мерките против разпространяването на вируса са имали по-силен ефект върху динамиката на броя на регистрираните безработни в сравнение с данните от НРС. Така, през периода март-май 2020 г. броят на регистрираните безработни се увеличи с около 93 хил.д., докато увеличението на безработните през първо и второ тримесечие на годината, според НРС, бе около 55 хил.д. Увеличението на регистрираните безработни се дължеше на увеличението на безработните с право на обезщетение с около 60 хил.д. и на безработните без право на обезщетение – с около 33 хил.д. Първите много точно съответстват на нетния поток *заети – безработни* през първата половина на годината, докато втората група нови безработни (без право на обезщетение) като брой съответстват на потока *неактивни лица – безработни* от НРС, но с обратна посока на движение. Така може да се счита, че част от лицата, които според НРС са станали неактивни (напуснали са контингента на безработните и не са търсили активно нова работа), според административната статистика на АЗ са запазили статута си на безработни и по този начин са допринесли за увеличаване на разликата за броя на безработните според НРС и според АЗ. До края на 2020 г. броят на безработните без право на обезщетение намаля до нивата, наблюдавани в края на 2019 г. (преди COVID-кризата) и така по-високият брой регистрирани безработни в края на 2020 г. (спрямо края на 2019 г.) се дължеше изцяло на броя на регистрираните безработни с право на обезщетение.

Граф. 19: Брой регистрирани безработни през 2020 г. към края на месеца (хил.д.)

Източник: АЗ

Отраслите, които регистрираха най-голям ръст на новорегистрираните безработни спрямо 2019 г., очаквано са тези, които бяха най-силно засегнати от ограничаването на тяхната дейност. Според данните на АЗ, броят на новорегистрираните безработни от *култура, спорт и развлечения* (с 98%) и *хотелиерство и ресторантьорство* (с 87%) са се увеличили почти двойно спрямо 2019 г., а тези от *търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети* са нараснали с 43%. Трябва да се отбележи, че новорегистрираните безработни от *хуманно здравеопазване и социална работа* са се увеличили спрямо 2019 г. над четири пъти, като това се свързва изключително с психологически фактори от евентуално заразяване. Това още повече увеличава проблемите с намирането на работна сила с необходимата квалификация в здравеопазването.

Вследствие на повсеместното влошаване на условията на пазара на труда във всички страни от Европа, една част от работещите българи в чужбина се завърна (за постоянно или временно) в страната. Това обаче не се отрази по никакъв съществен начин на данните за работната сила и нейните компоненти от НРС. В данните на АЗ за регистрираните

безработни, обаче, се наблюдава увеличение на новорегистрираните безработни, работили в чужбина, които за 2020 г. са 28.3 хил.д. или с 9.2% повече спрямо 2019 г. Като се има предвид общото увеличение на броя на регистрираните безработни през 2020 г. (с 13.1% декември 2020 г. спрямо декември 2019 г.) може да се счита, че това е един, но не и основният фактор, допринесъл за увеличаването на общия коефициент на безработица в страната. Твърде възможно е, обратният поток на работещите в чужбина, завърнали се в страната, да е бил по-голям, но те или да не са се регистрирали в бюрата по труда като активно търсещи работа, или да са се върнали обратно още преди изтичането на календарната година.

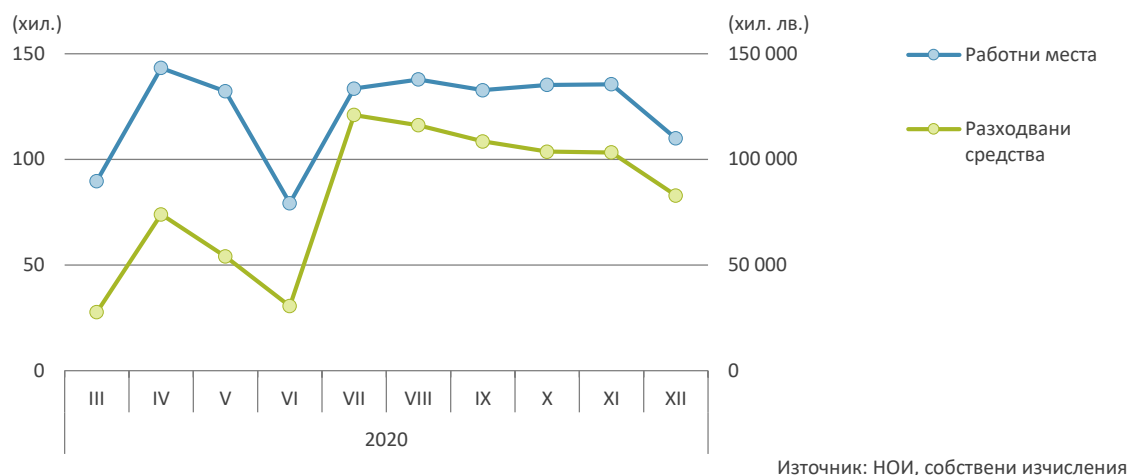
За да бъде смекчен шокът от противоепидемичните мерки върху дейността на икономическите субекти в страната, правителството предприе редица мерки за подпомагане на бизнеса, в т.ч. и краткосрочни мерки за запазване на съществуващата заетост и компенсиране на част от доходите от труд, подложени на риск поради ограничителните COVID-мерки:

- Програма „Запази ме“, която компенсира работници и служители, осигурени в икономически дейности, за които са наложени от държавен орган временни ограничения за осъществяването им в периода на обявено извънредно положение или обявена извънредна епидемична обстановка. До края на 2020 г. компенсацията бе в размер на 24 лева дневно за заети на пълен работен ден от 8 часа (или пропорционално на уговореното в трудовия договор работно време) и лицата, които могат да ползват компенсации по програмата за не повече от 60 дни в рамките на календарната година. От началото на 2021 г. начинът на определяне на компенсацията бе променен, като вече компенсацията не е твърда сума, а е в размер на 75% от месечния осигурителен доход за октомври 2020 г., като работодателят няма задължение да компенсира останалите 25% (поради което някои наричат променената програма и „75/0“), а максималният брой дни, за който може да бъдат получавани компенсации в рамките на календарната година се увеличава на 90. Според данни на Агенция по заетостта, по тази мярка са били компенсирани около 50 хиляди души;
- Програмата „Заетост за теб“, чиято цел е реинтеграция в заетост на безработните лица, останали без работа вследствие от възникналата пандемия и разпространението на коронавируса COVID-19. В отговор на предизвикателствата, свързани с наблюдавания бърз темп на растяща безработица в страната, проектът цели да окаже навременна подкрепа на работодатели за наемане на безработни лица чрез осигуряване на субсидия за заетост. По данни на Агенция по заетостта до края на 2020 г. по тази програма са били субсидирани над 25 хил. работни места;
- Програмата за подкрепата на родители за гледане на деца до 14 години, около 42 хиляди домакинства;
- Програмата „60/40“.

Най-мощната програма за запазване на съществуващата заетост е така наречената Програма „60/40“, която бе въведена в действие още в края на март 2020 г. с ПМС 55 и уреждаше реда и начина на изплащане на компенсации на работодатели, чиято дейност е намаляла с не по-малко от 20% в сравнение с предходни периоди, вследствие на предприети мерки срещу разпространението на COVID-19. Изплащаните компенсации са в размер на 60 на сто от размера на осигурителния доход и от дължимите осигурителни

вноски за сметка на работодателя на всеки работник или служител, чиято дейност е ограничена вследствие на мерките, като работодателят поема ангажимента за изплащането на останалите 40%. Впоследствие, за някои икономически дейности, размерът на компенсациите, изплащани от държавата бяха повишени на 80%, а действието на мярката бе удължавано до края на годината, а впоследствие и през първите пет месеца на 2021 г.

Граф. 20: Защитени работни места и изразходвани средства по програмата „60/40“ за месеците на 2020 г.

Масщабността на програмата се определя както от изразходваните средства по нея, така и според броя на защитените работни места. Според данни на НОИ, към началото на април 2021 г. по тази програма са изразходвани малко над 1 млрд. лева, като около 800 млн. лева от тях са за защита на работните места през периода март-декември 2020 г., а останалите около 200 млн. лева са за защита на работни места през първите три месеца на 2021 г. Тези числа не са окончателни, тъй като изплащанията на дължими средства към работодателите продължават. Според наши оценки, защитените работни места само през месеците на 2020 г. са около 260 хиляди.

От самото начало предприемачите проявиха голяма активност към програмата. Само през април в програмата участваха около 8.6 хил. фирми (най-голям брой за всички месеци до края на годината), но в същото време преобладаваха малките фирми, като през периода март-юни средно на една фирма бяха субсидирани 15-17 работни места. През третото тримесечие на годината, в промеждутъка на първата и втората вълна на епидемията, броят на участващите фирми в програмата намаля до около 4.9 хиляди, но програмата бе напусната преди всичко от малки фирми, което допринесе и до увеличаването на средния брой работни места на фирма, субсидиран от програмата (до 27-28).

През последното тримесечие на 2020 г. броят на фирмите, участващи в програмата отново се увеличи до около 6.5 хиляди, което се свързва и с втората вълна на разпространение на вируса. Заедно с това отново намаля и средният брой работни места в една фирма, субсидирани чрез програмата до около 20-21 работни места на фирма. Според данни на НСИ, фирмите със заетост до 10 души са били около 64% от всички фирми, участвали в програмата през второто тримесечие на 2020 г. През третото тримесечие техният дял силно намалява и те са били около 36% от всички фирми в програмата, докато в последното тримесечие на годината техният относителен дял отново се увеличава и те са били половината от участващите фирми.

Граф. 21: Структура на защитените работни места по икономически дейности

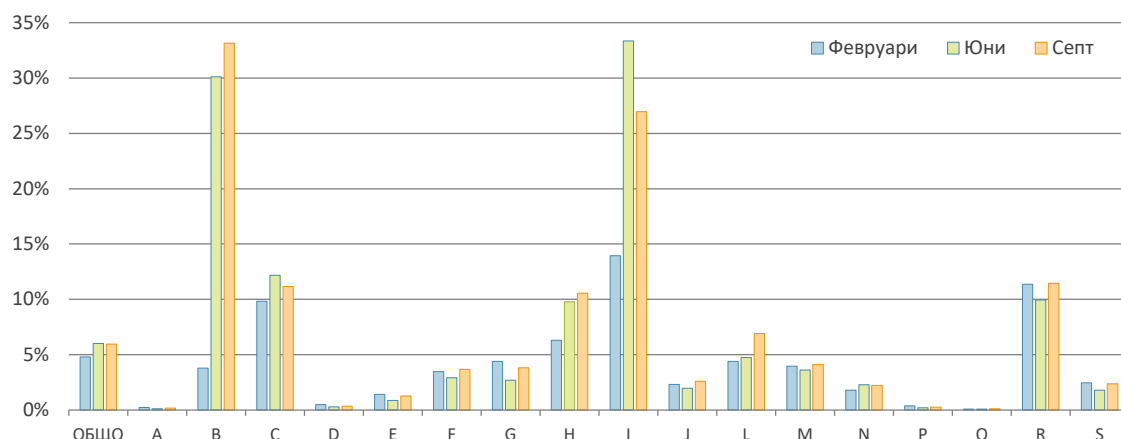

Източник: НОИ, собствени изчисления

Основната част от фирмите, които участват в програмата „60/40“ през периода март-декември 2020 г., са от икономическите дейности на *търговия, хотелиерство и ресторантьорство* и *преработваща промишленост*. Фирмите от *търговия* през първия период на прилагане на програмата (март-юни) бяха около 26% от всички фирми в програмата, докато през следващите месеци техният относителен дял намаля до около 20-21%. Това вероятно се дължи донякъде и на факта, че при първия локдаун почти всички магазини, без хранителните, бяха затворени, докато след това режимът за повече от тях бе разхлабен през летните месеци, а през последното тримесечие на годината той не бе така всеобхватен както през първите седмици на ограничителните мерки. Фирмите от *хотелиерство и ресторантьорство*, може би най-силно пострадалият от ограничителните мерки сектор, имат почти постоянен дял сред участвалите в програмата, който е между 21% и 23%. На трето място са фирмите от преработващата промишленост, чийто дял във всички фирми от програмата се увеличава от 15% през периода март-юни до 19% през следващите месеци.

Поради различната големина на фирмите от различните икономически сектори, голям дял в програмата, според броя на субсидираните работни места, заема *преработваща промишленост*. През периода март-юни около 44% от всички работни места, субсидирани от програмата са промишлени, като този дял постепенно намаля до 39% през периода октомври-декември. По същия начин делът на работните места в *търговия*, защитени от програмата, намаля от 16% в началото на ограничителните мерки до 11% през последните три месеца на 2020 г. Най-сериозно нарастване на дела на субсидираните работни места от всички участници се наблюдава в *хотелиерство и ресторантьорство*, който в началото е бил 13%, увеличава се до 23% през летните месеци на календарната година и след това намалява до 19%.

Граф. 22: Дял на защитените работни места по икономически дейности спрямо броя на наетите в края на предходния период (%)

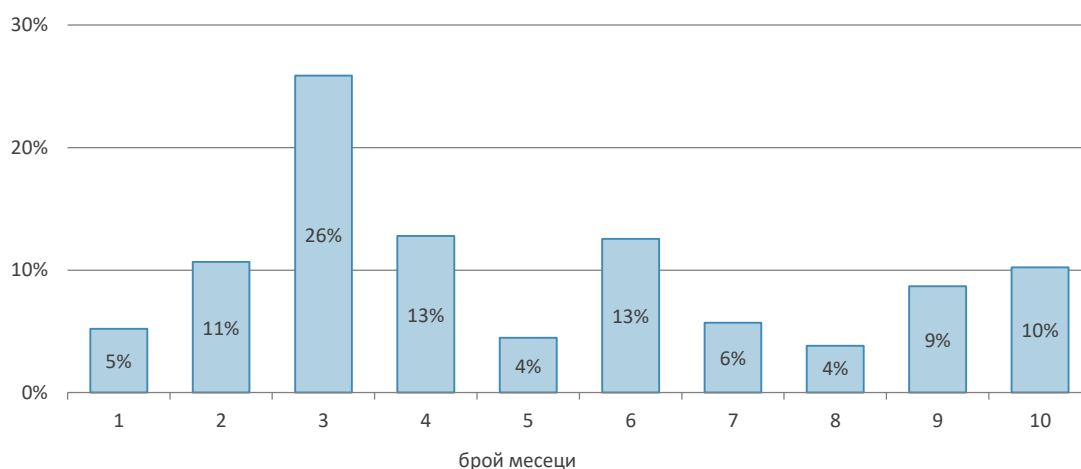
A. Селско, горско и рибно стопанство; **B.** Добивна промишленост; **C.** Преработваща промишленост; **D.** Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива; **E.** Доставка на води; Канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване; **F.** Строителство; **G.** Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети; **H.** Транспорт, складиране и пощи; **I.** Хотелиерство и ресторантьорство; **J.** Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; Далекосъобщения; **L.** Операции с недвижими имоти; **M.** Професионални дейности и научни изследвания; **N.** Административни и спомагателни дейности; **P.** Образование; **Q.** Хуманно здравеопазване и социална работа; **R.** Култура, спорт и развлечения; **S.** Други дейности

Източник: НОИ, собствени изчисления

Ако се сравни броят на работните места, субсидирани от програмата по отрасли, с броя на наетите лица на трудово правоотношение в края на преходния период (съответно февруари, юни и септември), ще се открият две групи отрасли. В първата група са тези, в които относително най-голям дял от съществуващата заетост е била субсидирана от програмата, а именно *добивна промишленост* и *хотелиерство и ресторантьорство*. В тези два отрасъла са били субсидирани съответно 4% и 14% от съществуващата заетост през първия период (март-юни), но през следващите месеци делът на субсидираната заетост е около и над 30%.

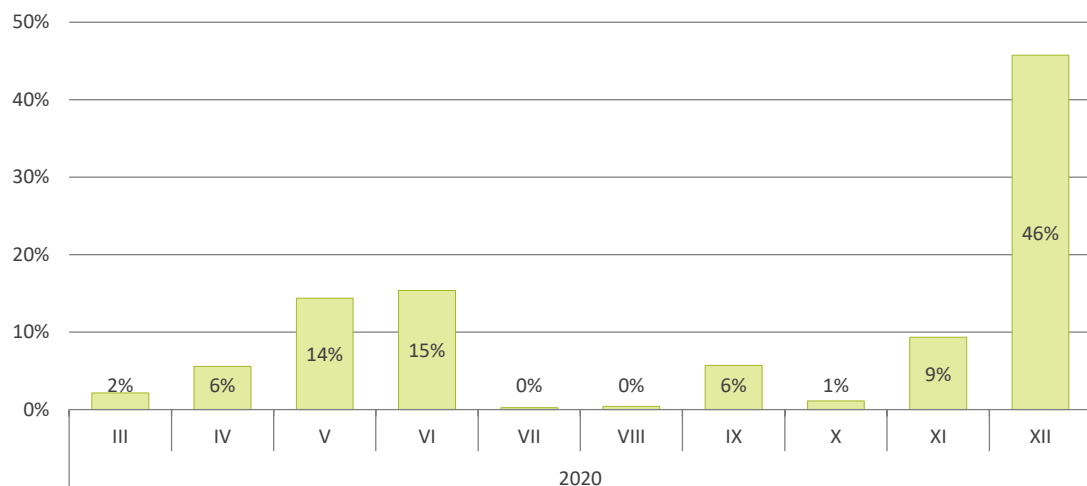
Втората група са икономическите дейности *преработваща промишленост* и *транспорт*, при които са субсидирани около 10% от съществуващите работни места. В *търговия*, която също има относително висок дял на участие в програмата, всъщност се субсидират между 3% и 4% от съществуващите работни места.

Граф. 23: Дял на фирмите, участвали в програмата според броя на месеци в участие

Източник: НОИ, собствени изчисления

Граф. 24: Дял на фирмите в програмата според последния месец на плащане

Източник: НОИ, собствени изчисления

Повече от половината от фирмите, участвали в програмата (55%) са получили своята последна субсидия за 2020 г. през ноември или декември.⁷ Това е от значение за динамиката на заетостта и безработицата след приключването на програмата „60/40“, тъй като съществува изискване на фирмите, участвали в нея, да запазят субсидираната заетост и след преустановяването ѝ за период, не по-кратък от периода, за който тези работни места са били субсидирани. Затова от значение е не само докога фирмите са били в програмата, но и колко време са били в нея. Над 40% от тях са били в програмата 6 месеца или повече, а около 20% са били в програмата 9 или 10 месеца (максималния срок за календарната 2020 г.). С други думи, това са фирмите, които биха били задължени да запазят субсидираните работни места практически през цялата 2021 г., а вероятно и в началото на 2022 г. (ако тяхното участие е продължило и през периода януари-май 2021 г.).

Много важен въпрос е, какъв точно е **приносът на краткосрочните програми за ограничаване на спада на заетостта** през 2020 г. и постигането на относително ниски нива на безработица, въпреки отчетения спад на активността на икономическите субекти в страната. Отговорът на този въпрос налага да се направят няколко основни допускания. Първото допускане е свързано с това, каква част от субсидираните работни места щяха да бъдат изгубени (временно или постоянно) без прилагането на програмите и колко от тях щяха да бъдат задържани с цената на по-ниския реализиран предприемачески доход.

Намалението на използвания трудов ресурс през 2020 г. се осъществи по два начина. Първият начин бе чрез директното намаляване на броя на работните места. Вторият канал бе чрез намаляване на броя на отработените часове от заетите лица, които са запазили статута си на заетост през цялата календарна година. На практика в България намалението на използвания работен ресурс стана почти равномерно и по двата канала. Според СНС на НСИ броят на заетите лица е намалял с 2.3%, а средното отработено време от един зает през годината е намаляло с още 2.5% и така сумарното намаление на общия използван трудов ресурс е 4.7⁸%. Разпределението на намалението на общия трудов ресурс като намаление на броя на работните места (броя на заетите) и намаление на средното отработено време зависи от редица фактори, един от които е и програмата за субсидиране на заетостта. В други страни има много различни примери на това разпределение, като

⁷ Много вероятно е за голяма част от тях подпомагането да е продължило и през месеците на календарната 2021 г.

⁸ Разликата в общото число се дължи на закръгление до първия знак след десетичната точка.

един от крайните примери е Великобритания, където през второто тримесечие на 2020 г. (първият шок от COVID-19 върху трудовия пазар) заетостта се запази почти непроменена, докато броят на отработените часове намаля с около 20%. Освен това, във Великобритания основната краткосрочна програма за запазване на заетостта бе във формата „80/0“, което означаваше, че правителството субсидираше 80% от дължимите плащания за труд, а работодателите не бяха задължени да допълнят оставащите 20%.

Ако направим първото допускане, че при липсата на програмите за подпомагане на заетостта намалението на използвания трудов ресурс щеше да премине изцяло през намаление на броя на заетите, то тогава заетостта, която ефективно е била запазена в следствие на тяхното действие, е приблизително около 75 хиляди работни места.⁹ Най-много работни места са запазени в сектора „Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети; транспорт, складиране и пощи; хотелиерство и ресторантьорство“ (около 30 хиляди) и в „Преработващата промишленост“ (около 17 хиляди).

За да се прецени, доколко тази допълнителна загуба на заетост, щеше да доведе до по-висока безработица и доколко до по-ниска икономическа активност на населението, трябва да се направи второ допускане, за разпределението на този допълнителен поток, напускащ контингента на заетите лица към неактивни лица и към безработни.¹⁰ При допускане, че цялата допълнителна загуба от 75 хиляди работни места (при липсата на краткосрочни програми за запазване на заетостта) ще се трансформира като безработица, тогава икономическата активност на населението щеше да се запази, а коефициентът на безработица щеше да се повиши от 5.1% на 7.4%. Ако допуснем, че потокът, напускащ заетостта, се раздели наполовина (половината са неактивни, а половината стават безработни), тогава икономическата активност на населението над 15 годишна възраст щеше да намалее до 54.9% (55.5% според отчетните данни), а коефициентът на безработица щеше да се повиши до 6.3%. При последно допускане, че около 75% от загубилите работните си места при липсата на програми, напуснат работната сила и само 25% продължат активно да търсят нова работа, то тогава икономическата активност на населението щеше да намалее до 54.6% (нива, наблюдавани преди 2016 г.), а коефициентът на безработица щеше да се е повишил до 5.8%.

Заплати и производителност на труда

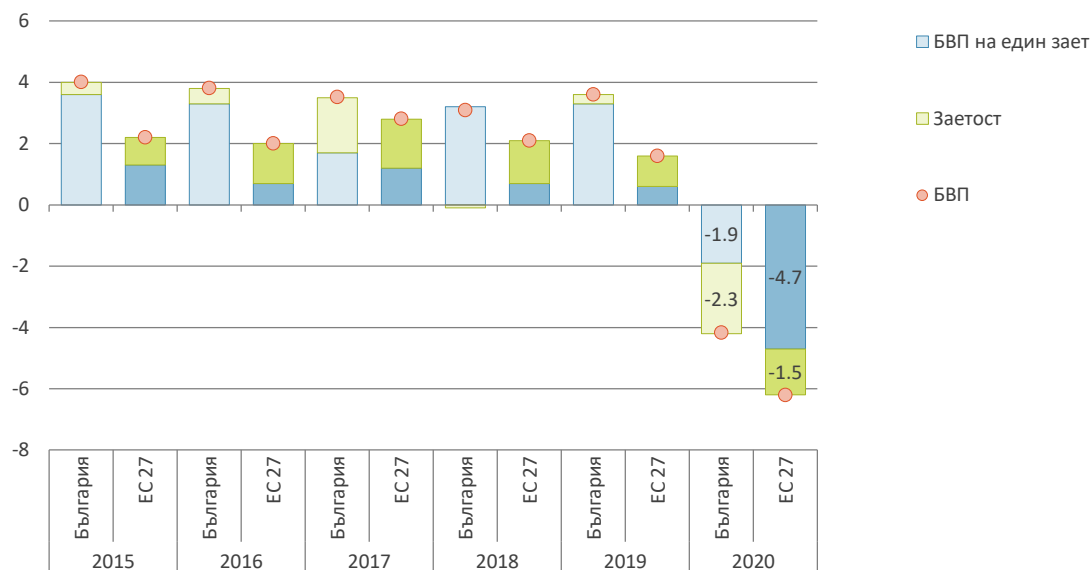
Намалената икономическа активност и ограничаването на освобождаване на заети лица, поради предприетите от правителството мерки за запазване на работните места, доведе до спад на реалната производителност на един зает от 1.9% през 2020 г. Това показва, че приносът на факторите заетост и производителност към свиването на брутната добавена стойност общо в икономиката е бил почти идентичен, с лек превес на заетостта (-2.3%). Отчетеният темп на намаление на производителността на зает в страната не беше толкова голям в сравнение с останалите европейски страни (-4.7% средно за ЕС). От една страна, това се дължеше на по-слабия ефект от пандемията върху българската икономика (-4.2% спрямо -6.2%) и, от друга страна, процесът на задържане на заетост в ЕС е бил по-силно изразен, което е ограничило спада на заетостта там.

⁹ При изчисленията, трябва да бъдат извадени секторите на *селско стопанство, финансови и застрахователни дейности*, които не са включени в обсега на краткосрочните мерки за запазване на заетостта.

¹⁰ Всички тези допускания са правени за възрастовата група на населението 15+ години.

Граф. 25: Динамика на БВП по фактори на труд (%)

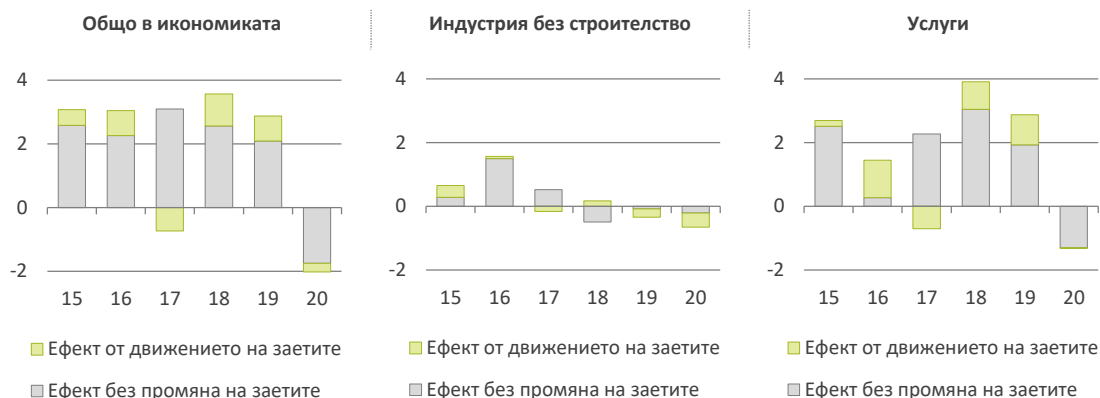

Почти всички сектори се характеризираха със спад на показателя, като той беше най-значителен в най-силно засегнатите дейности на услугите. Единствено в *строителството* и *финансови и застрахователни дейности* беше отчетен растеж. Производителността на труда на един отработен час обаче се характеризираше с положителна динамика (0.6%), свидетелствайки, че фирмите са успели да се адаптират поне частично към намалената активност чрез отработените часове, като в същото време са успели да задържат голяма част от своя персонал чрез използване на схемите за запазване на работното място. Както и в предходните рецесии, индустрията се характеризираше с висока степен на приспособяване спрямо промените в икономическата среда, докато в най-засегнатите дейности на услугите (*търговия, хотели и транспорт*) беше отчетен спад на производителността, измерена както чрез броя на заетите, така и чрез отработените часове.

Декомпозицията на реалния растеж на производителността на труда свидетелстваше също за наличието на негативно влияние от пандемията в две направления¹¹. Първо, наблюдаваше се намаление или силно забавяне на производителността в самите отрасли на икономиката (в зависимост от това дали се измерва чрез заети или отработени часове). Този ефект се наблюдаваше преди всичко в услугите. Различията в динамиката на производителността чрез броя на заетите и отработените часове показва, че трудно може да се остойности мащабът на ефекта и дали изобщо може да се говори за намаление на производителност при положение, че като цяло нагласите на работодателите са в посока максимално запазване на заетост в очакване на възстановяване на икономиката. И второ, наблюдаваше се отрицателен принос, произтичащ от движението на заетите. Такъв ефект беше оценен в индустрията и пряко отразяваше освобождаването на заети в относително по-високо производителните дейности на промишлеността.

¹¹ European Commission (2003), The EU Economy: 2003 Review, European Economy, No. 6, Office for Official Publications of the European Communities. Методологията дава възможност динамиката на производителността на труда да се представи като сума от два ефекта: оценяване на динамиката на производителността в отделните отрасли на при запазване структурата на заетостта (ефект без промяна на заети) и т.нар. структурен ефект върху производителността, произтичащ от промяната на структурата на заетостта.

Граф. 26: Декомпозиция на растежа на производителността на труда на един зает, в %

Източник: собствени изчисления

Спирането и/или ограничаването на производствената дейност в предприятията повлия преди всичко върху оперативния доход на предприемачите. Поради характера на настъпилата криза, която имаше здравен характер, а не се дължеше на икономически фактори, първоначалната реакция на фирмите бе да използват наличните си ресурси, а не да освобождават своя персонал. Така, в съответствие с очакванията от началото на кризата, понижението на брутната добавена стойност се дължеше на брутния опериращ излишък, а динамиката на компенсациите на наетите се забави до 3%.

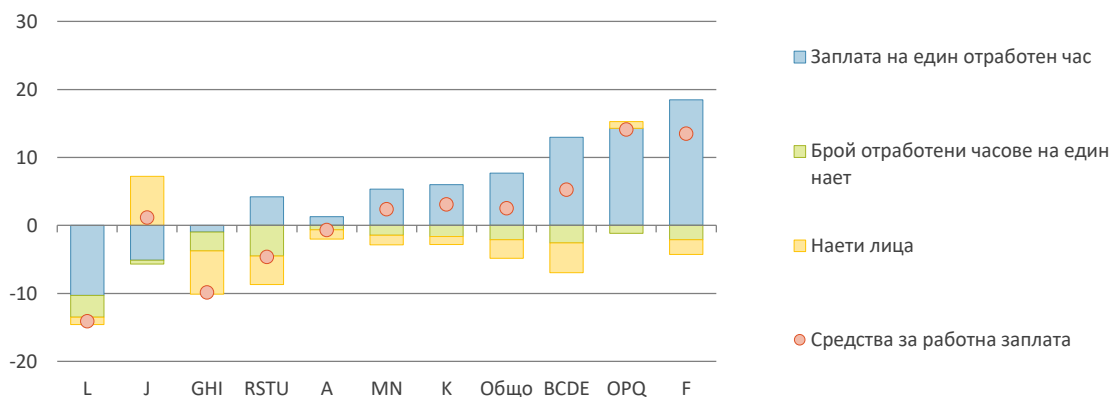
В условията на спад на икономическата активност, динамиката на доходите от труд през 2020 г. остана положителна, което породя въпроса, кои фактори са повлияли върху нейното развитие през годината. По-отчетливо забавяне в динамиката на показателя се наблюдаваше единствено през второто тримесечие на годината, което обаче беше компенсирано в голяма степен от възходящото развитие през втората половина, и така, разгледано за цялата година, номиналният растеж на компенсацията на един нает (5.9%) остана близък до отчетения темп през 2019 г. (6.9%).

Спад на заплатата на един нает беше отчетен в четири от секторите на икономиката – *операции с недвижими имоти, информационни дейности, търговия хотели и ресторанти, и транспорт; култура, спорт и развлечение*. В първите две дейности това се дължеше преди всичко на намалението на заплатите на един отработен час, докато оптимизирането на разходите за труд в *търговия хотели и ресторанти, и транспорт; култура, спорт и развлечение* беше осъществено чрез свиване на броя на отработените часове. В останалите сектори на икономиката също се наблюдаваше известно намаление на отработените часове на един нает, но като цяло нарастването на средната заплата на един нает и на един отработен час в тях надхвърли 5%, а в индустрията заплатите се повишиха с двуцифрен темп (11.1% на един нает и 13.9% на един отработен час). Публичният сектор също имаше съществен принос за повишението на работната заплата в икономиката. Темпът на показателя се ускори до почти 15%, което отразяваше продължаващата тенденция, започнала още от преди настъпването на кризата, за увеличение на разходите за труд в приоритетни области. Това беше съчетано и с необходимостта от повишение на доходите на заетите от първа линия в противодействието на пандемията.

В структурата на компенсациите на наетите прави впечатление също, че номиналният темп на растеж на разходите за осигуровки (5.4%) е изпреварващ спрямо този на средствата за работна заплата (2.4%) , което също оказва влияние за относително високия растеж на

компенсацията на един нает. Тук влияние оказаха увеличението на минималната работна заплата и минималните осигурителни прагове, както и вероятно по-доброто отчитане на фирмите, с цел осигуряване на възможност за участие в мерките на правителството за подкрепа.

Граф. 27: Декомпозиция на средствата за работна заплата по икономически дейности, 2020 г. (%)

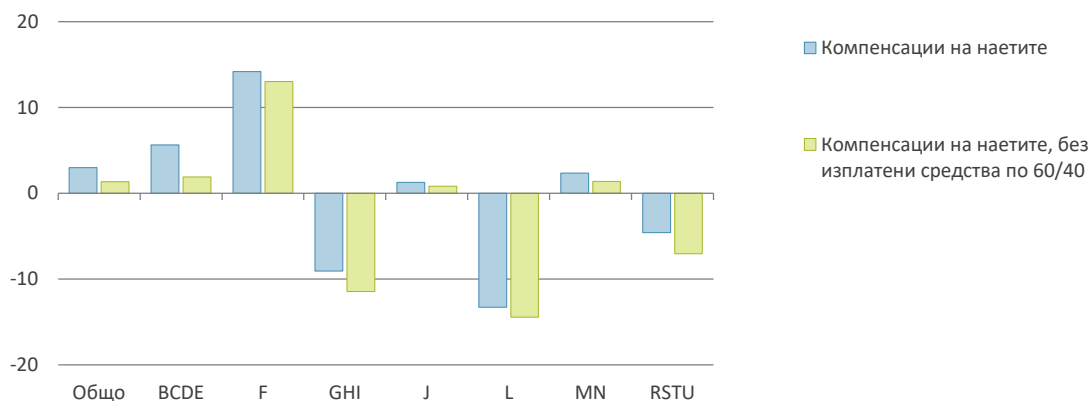
Легенда КИД 08: **A.** Аграрен сектор; **BCDE.** Индустрия без строителство; **F.** Строителство; **GHI.** Търговия, хотели и ресторани, транспорт; **J.** Информационни дейности; **K.** Финансови дейности; **L.** Операции с недвижими имоти; **MN.** Професионални и административни дейности; **OPQ.** Държ. управление; образование; здравеопазване; **RSTU.** Култура, спорт и развлечения

*Забележка: Декомпозицията на средствата за заплати е направна в две стъпки. Първо, динамиката на средствата за заплати е представена чрез тези на заплатата на един нает и наетите лица. И второ, заплатата на един нает е представена чрез заплатата на един отработен час и броя на отработените часове на един нает. По този начин се получава: Δ средства за заплати $\approx \Delta$ заплата на един отработен час + Δ отработените часове на един нает + Δ наети

Източник: НСИ, Собствени изчисления

Следва да се отбележи, че динамиката на компенсациите на наетите не отразява намалените разходи за труд на работодателите в резултат от използването на мярката за запазване на заетостта, тъй като средствата по нея се отразяват в статия други субсидии върху производството. Усвоените средства по мярката възлизат на около 854 млн. лева и ако те се извадят от компенсациите на наетите, то номиналният растеж ще бъде 1.4% или около два пъти по-нисък спрямо отчетните данни (3%), което означава че ефектът е оценен на 1.6 пр.п. Разгледано по икономически дейности, този ефект варира в по-широки граници, като най-висока е неговата стойност в индустрия без строителство (3.8 пр.п.), следван от *култура спорт и развлечения* (2.5 пр.п.) и *търговия, хотели и ресторанти* (2.4 пр.п.).

Граф. 28: Влияние на субсидиите за запазване на работните места върху компенсациите на наетите

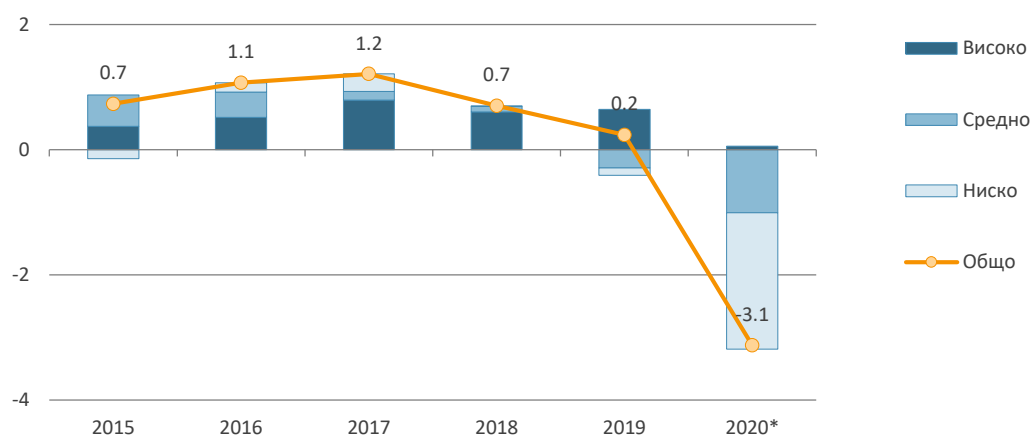
Легенда КИД 08: **BCDE.** Индустрия без строителство; **F.** Строителство; **GHI.** Търговия, хотели и ресторани, транспорт; **J.** Информационни дейности; **L.** Операции с недвижими имоти; **MN.** Професионални и административни дейности; **RSTU.** Култура, спорт и развлечения

Източник: собствени изчисления

В рамките на годината се наблюдаваше и освобождаване на по-ниско квалифицирани наети, докато наблюдаваният през последните години процес на наемане на висококвалифицирана работна сила продължи, което при равни други условия също се отразява в нарастване на средните доходи. Влияние оказа и ускоряването на растежа на разходите за социални осигуровки на работодателите.

Възходящата динамика на лицата с висока квалификация се обуславяше преди всичко от услугите. Почти всички дейности с изключение на *хотелиерство и ресторантьорство, и транспорт* отчетоха растеж на наетите лица с най-висока квалификация. Броят на наетите лица от разглежданата група в сектор услуги се повиши с 0.9%, а общо за икономиката темпът на растеж възлезе на 0.2%. Освобождаването на средно и ниско квалифицирана работна сила беше характерно за всички икономически дейности, с темп съответно от 3.1% и 6.8%. Превес в освобождаването на наети със средна квалификация имаше индустрията, а при тези с ниска квалификация – услугите. По този начин, запазването на търсенето на високо квалифицирана работна сила, съчетано със значителното освобождаване на средно и нискоквалифицирани, в резултат от пандемията, имаше ефект за нарастването на средната работна заплата при равни други условия. Според оценките на МФ, при хипотеза със запазване на нивото на заплащане без промяна спрямо 2019 г., движението на наетите лица през 2020 г. би довело до растеж на средните доходи с 1.5 пр.п. от общо отчетен 8.4%¹² или около 20% от отчетеното нарастване на работната заплата през 2020 г. се е дължало на промяната в структурата на наетите.

Граф. 29: Приноси към динамиката на наетите лица по ниво на квалификация

Източник: собствени изчисления

В резултат от положителната динамика на компенсацията на един нает и спада на производителността на труда на един зает, нарастването на номиналните разходи за труд на единица продукция (НРТЕП) се ускори от 3.5% до 7.9% през 2020 г. Възходящото развитие на показателя бе повлияно в по-голяма степен от индустрията. С отчитането на положителния ефект от цените върху добавената стойност, нарастването на разходите за труд не беше толкова значително и растежът на реалните разходи за труд на единица продукция възлезе на 4.5%.

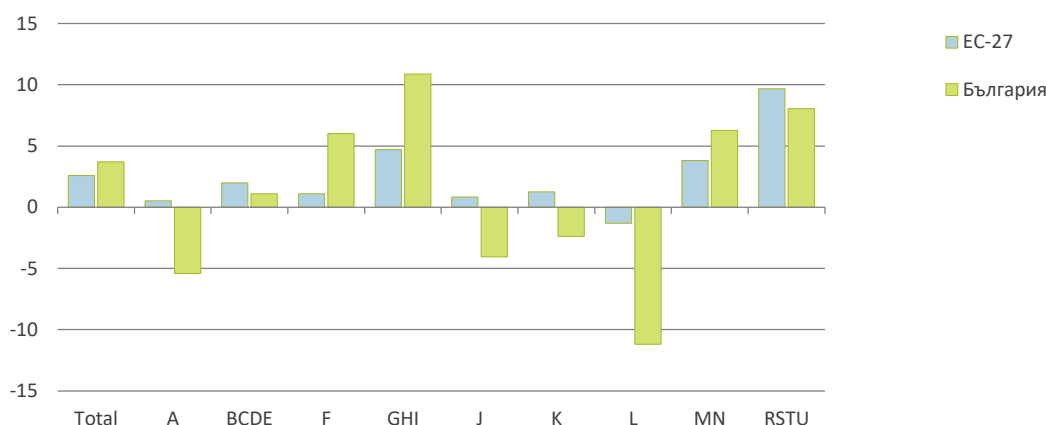
В сравнение с ЕС-27, динамиката на разходите за труд на единица продукция имаше изпреварващ характер, но като цяло отчетените развития по отношение на процеса на оптимизация в страната и ЕС-27 не се различаваха съществено. Въпреки намалението на

¹² По данни от годишната статистика за заетостта и разходите за труд.

заплатите, освобождаването на заети и отработените часове, динамиката на компенсацията на един нает изпревари тази на производителността на труда в най-силно засегнатите дейности от пандемията, както в България, така и в ЕС-27. В агрегираната дейност *търговия, хотели и ресторанти*, разликата заплати-производителност е по-висока в България, но тук ефект оказва силното намаление на дефлатора на добавената стойност. Същата тенденция беше в сила и за строителството, но по-слабо изразена. Така, общо за икономиката, делът на компенсациите на наетите в брутната добавена стойност както в България, така и в ЕС-27 се повиши с около 2 пр.п. съответно до 53% и 55% през 2020 г.

Прави впечатление също, че страните, които са отчели спад на компенсациите на един нает, се характеризират с по-ниско покритие на схемите за подкрепа на заетостта. Покритието на дохода чрез мярката „60/40“ в България е 100%, което я нарежда сред водещите европейски страни по този показател, и също е оказало ефект в подкрепа на доходите от труд.

Граф. 30: Разлика между динамиката на компенсацията на един нает и производителността на един зает (по текущи цени)

Легенда КИД 08: **A.** Аграрен сектор; **BCDE.** Индустрия без строителство; **F.** Строителство; **GHI.** Търговия, хотели и ресторани, транспорт; **J.** Информационни дейности; **K.** Финансови дейности; **L.** Операции с недвижими имоти; **MN.** Професионални и административни дейности; **RSTU.** Култура, спорт и развлечения

Източник: Евростат

Прилагането на мярката за подкрепа на работните места „60/40“ също би следвало да е повлияло върху динамиката на разходите за труд по време на пандемията в страните от ЕС и в друг аспект, тъй като нейното отчитане може да се различава в отделните страни¹³. Когато подкрепата е за подпомагане на работодатели, за да задържат своите служители, в очакване за възстановяване на дейността, плащанията трябва да се отчитат в статия *други субсидии върху производството* т.е. те са включени компенсации на наетите. Когато обаче, субсидиите от страна на правителството се изплащат директно на домакинствата, те би следвало да се отчитат в статията *социални трансфери* т.е. те не са включени в компенсациите на наетите. Това означава, че при сравнения на динамиката на компенсациите на наетите в отделните страни, би следвало да се отчете вида на субсидията, за да има консистентност. Като цяло, отчитането на мерките е важно също и от гледна точка на оценките за разходната конкурентоспособност и влияние върху цените, защото динамиката на компенсациите на наетите влияе върху тези процеси. ■

¹³ IMF (2020), Government Support to Businesses and Households

Инфлация

Пандемията от COVID-19 оказва своето влияние върху динамиката на потребителските цени в страната през 2020 г. Инфлацията, измерена чрез хармонизирания индекс на потребителските цени (ХИПЦ), следваше ясно изразена низходяща тенденция през цялата година, като се забави от 3.4% на годишна база през януари до 0% в края на периода. Средногодишната инфлация през 2020 г. също се сви до 1.2%, при 2.5% година по-рано. Общият индекс бе движан основно от съществено поевтиняване на енергийните стоки, но също така и от забавянето на инфлацията при услугите, свързано както с понижено търсене, така и с направените корекции в данъчните ставки в сферата на общественото хранене.

Табл. 2: Годишен темп на инфлация (ХИПЦ, %) към декември 2020 г. и приноси по основни групи (пр.п.)

	ХИПЦ				ХИПЦ-ПД (НСП-СТ)*	
	България		ЕС-27		България	ЕС-27
	%	пр.п.	%	пр.п.		
Общ ХИПЦ	0.0		0.2		0.7	0.7
Храни	2.0	0.45	1.0	0.16	2.1	1.4
Алкохол и цигари	0.8	0.05	3.9	0.17	0.8	1.5
Енергийни стоки	-8.2	-1.00	-6.2	-0.63	-8.2	-5.5
Нехр. стоки	-0.6	-0.16	-0.2	-0.05	-0.4	0.4
Услуги	2.1	0.67	1.2	0.51	4.0	1.9
Базисна инфлация	1.4	1.15	0.9	0.77	2.2	1.3
Трансп. горива	-17.3	-0.99	-10.5	-0.47	-17.3	-10.1

*ХИПЦ-ПД (НСП-СТ) - при постоянно ниво на данъците (at constant tax rate)

Източник: Евростат, собств. изчисления

Съществен проблем за статистическите бюра по света бе измерването на промяната в потребителските цени във връзка с въведените противоепидемични мерки. Затварянето на нехранителни магазини, театри, кина, хотели, ресторанти и т.н. през пролетта на 2020 г. и свързаната с това невъзможност за регистриране на цените в тези обекти, намери изражение в прилагането на методи за импутиране на цени за редица липсващи позиции.

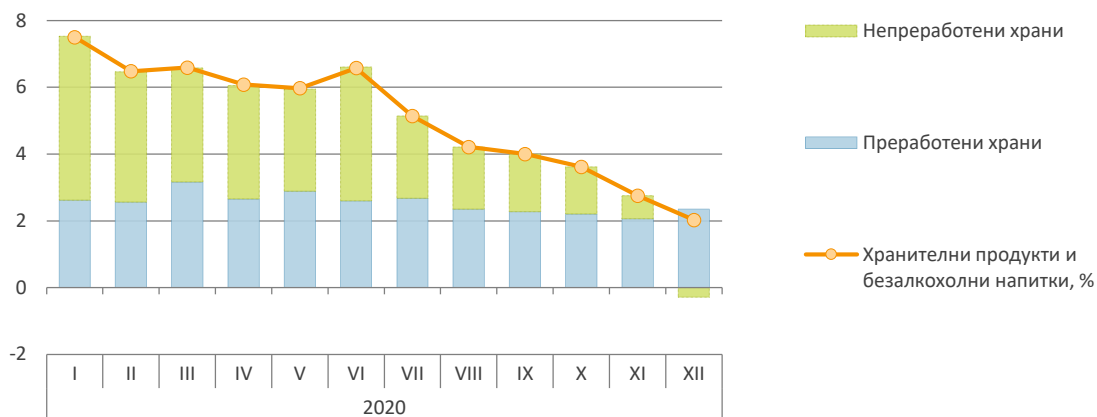
Табл. 3: Липсващи наблюдения на цените по потребителски групи (в %) за периода март–декември 2020 г.

Потребителски групи	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
00 Общ ИПЦ/ХИПЦ	24	32	5	2	2	2	2	2	1	7
01 Хранителни продукти и безалкохолни напитки	27	22	2	2	2	2	2	1	1	1
02 Алкохолни напитки и тютюневи изделия	28	17	1	1	1	1	1	1	0	1
03 Облекло и обувки	29	58	6	1	1	1	4	3	1	8
04 Жилища, вода, електроенергия, газ и други горива	8	12	2	3	2	2	2	2	2	2
05 Жилищно обзавеждане, стоки и услуги за домакинството и за обичайно поддържане на дома	18	24	3	2	1	1	2	2	2	3
06 Здравеопазване	21	18	3	1	0	1	4	3	3	1
07 Транспорт	15	21	8	6	1	2	2	2	2	2
08 Съобщения	3	6	1	1	1	2	2	1	1	5
09 Развлечения и култура	23	37	12	6	4	4	3	3	3	12
10 Образование	11	46	24	6	9	8	1	0	0	16
11 Ресторанти и хотели	26	75	20	3	2	2	1	1	1	48
12 Разнообразни стоки и услуги	24	32	3	1	1	2	1	1	1	3

Източник: НСИ

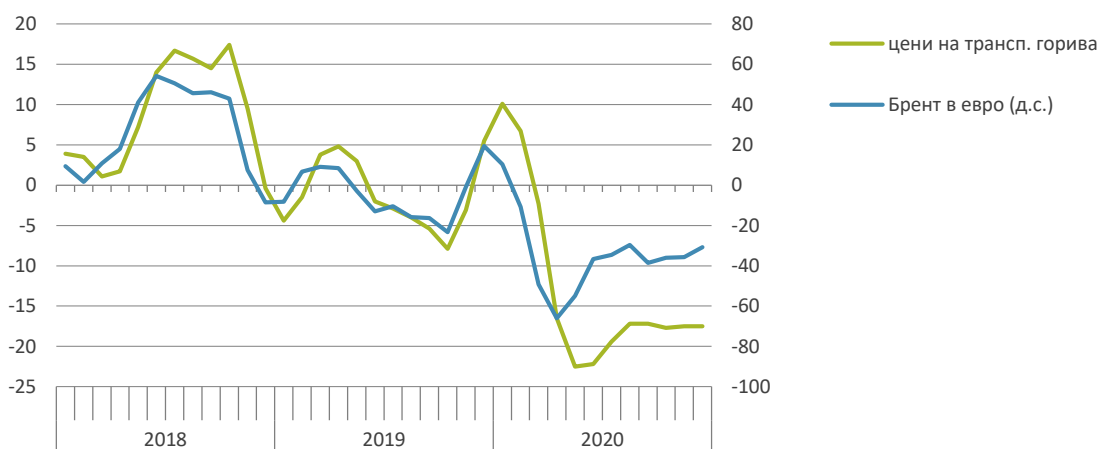
Наложените мерки за овладяване на пандемията от COVID-19 в световен мащаб доведоха до съществено поевтиняване на петрола на международните пазари, което от своя страна бе определящо за инфлационната динамика на енергийните стоки в страната. Те имаха и най-висок отрицателен принос за формиране на инфлацията в края на годината, след като цените на транспортните горива се понижиха със 17.3% на годишна база към декември.

Граф. 31: Приноси към годишния темп на инфлация при храните през 2020 г. (в пр.п.)

Източник: Евростат

Граф. 32: Цени на петрол тип „Брент“ и вътрешни цени на транспортни горива (изменение в %, на год. база)

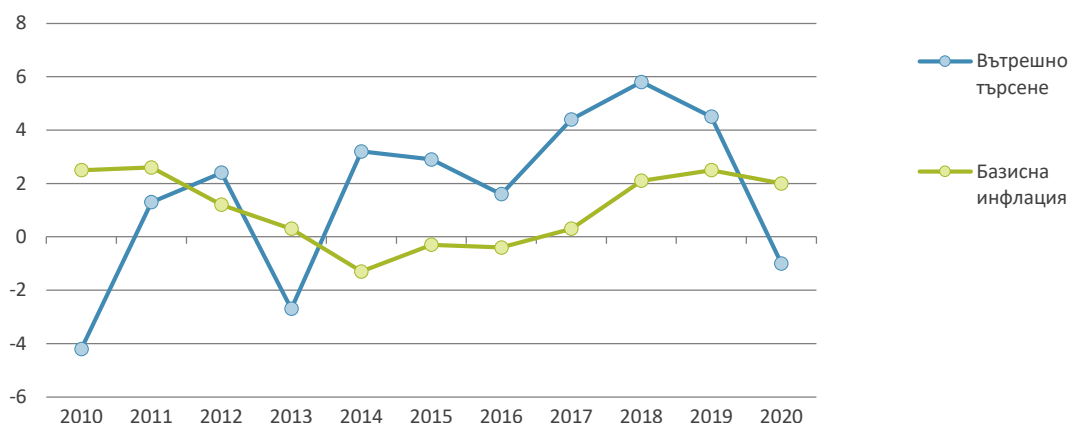
Източник: Евростат, Световна банка

Съществено влияние за забавяне на годишния темп на инфлация имаха и цените на хранителните стоки, като поскъпването им се сви от 7.5% на годишна база през януари до 2% в края на годината. Това забавяне дойде най-вече по линия на непреработените храни. При свинското месо бе наблюдавано изчерпване на ефекта от африканската чума по свинете, която намали драстично предлагането и доведе до значителен ръст в цените през 2019 г. Така поскъпването на месо и месни продукти от 18.9% на годишна база през януари, постепенно се забави и цените им отчетоха спад от 1% в края на годината. Темпът на инфлация на годишна база при преработените храни остана стабилен почти през цялата година. Определяща за тях бе динамиката при международните цени на храните и по-конкретно на зърнени и маслодайни култури, които под влияние на лошите климатични условия в основните страни производителки отчетоха съществено повишение през

годината. В групата алкохол и цигари също бе наблюдавано забавяне на темпа на посъпване до 0.8% на годишна база през декември.

Разпространението на COVID-19 и въведените протиепидемични мерки дадоха отражение и върху инфлацията при компонентите от базисната инфлация на ХИПЦ. Посъпването при услугите се забави, като влияние за това оказа както по-слабото потребление, така и свиването на търсенето на туристически услуги от страна на чуждестранни туристи в условията на пандемия. Временно бе въведена по-ниска ставка на ДДС от 9% за доставките на ресторантьорски и кетъринг услуги за периода от 1 юли 2020 г. до края на 2021 г. Въпреки това, нарастването на цените в сферата на общественото хранене бе 3.8% на годишна база през декември, като този подкомпонент имаше и сравнително висок принос за формиране на инфлацията при услугите (0.21 пр.п.). Според изчисленията от Евростат индекс при постоянно ниво на данъчните ставки (НІСР-СТ, виж таблицата), в сектора на услугите повишението на ХИПЦ без ефекта от намалената ДДС ставка се оценява на 4% на годишна база в края на годината, а само за общественото хранене то е 12%.

Граф. 33: Вътрешно търсене и базисна инфлация (%)

Източник: Евростат

След като тенденцията на поевтиняване при нехранителните стоки прекъсна през предходната година, през 2020 г. цените в тази подгрупа отново отчетоха спад от 0.6% на годишна база към декември. Най-голям принос за това имаше поевтиняването при дълготрайните стоки, и най-вече автомобилите втора употреба, докато стоките с недълготраен характер отчетоха посъпване в края на годината. В тази подгрупа също имаше понижение на ставката на ДДС до 9% за книги, храни за бебета и малки деца и бебешки пелени и подобни хигиенни артикули.

Административните цени отчетоха повишение от 1.4%¹⁴ в края на 2020 г. Във връзка с по-ниските международни цени на енергийните стоки и най-вече на петрола, поевтиняването на природния газ и топлинната енергия към декември бе съответно 21.3% и 12.8% на годишна база. Отрицателният им принос обаче бе компенсиран от посъпване при почти всички останали позиции с регулирани цени и най-вече при електроенергия с 2.8%, лекарства и други фармацевтични продукти с 1.8%, висше образование с 5.1%. ■

¹⁴ Индексът на регулираните цени се изчислява като претеглена средна аритметична от индексите на елементарните агрегати и съответните статистически тегла.

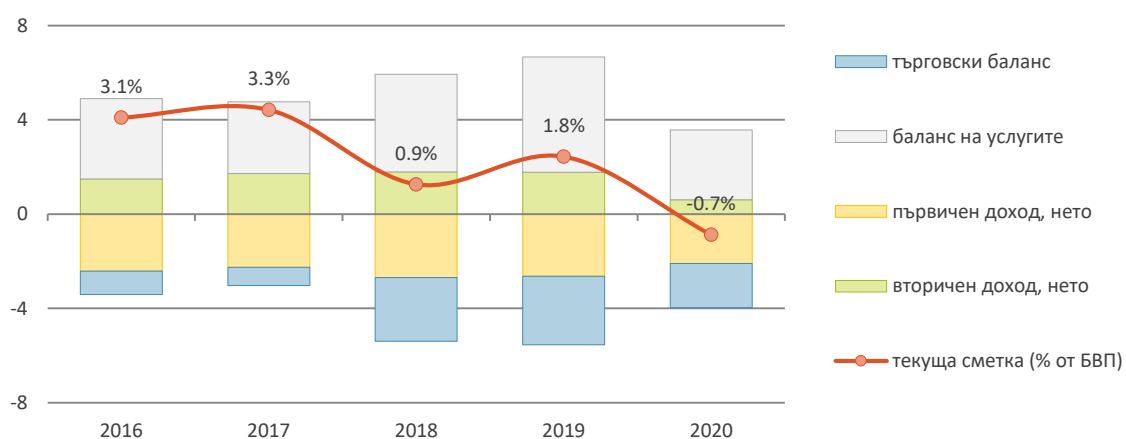
ВЪНШНА ПОЗИЦИЯ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ

Въпреки изключително несигурната външна среда през 2020 г., външната позиция на България остана стабилна. Салдото по текущата сметка се влоши, но относително малкият дефицит не представлява притеснение за устойчивостта. Въпреки номиналния спад в износа на стоки, търговските дялове на страната в световната и европейската търговия се повишиха. Волатилната външна среда нямаше отрицателен ефект върху входящите финансови потоци. Независимо от увеличеното външно финансиране, показателите за задлъжнялост също останаха в устойчиви граници.

ТЕКУЩА СМЕТКА И КОНКУРЕНТНОСТ НА ИЗНОСА

През 2020 г. балансът по текущата сметка се понижи до дефицит от 0.7% от БВП, след влошаване както във външната търговия със стоки и услуги, така и в общия баланс по доходните статии. В платежния баланс на България статиите *услуги* и *вторичен доход* (вкл. трансфери към страната от международни институции и парични преводи от нерезиденти) са традиционно положителни и през последните години излишъкът по тях компенсира отрицателните баланси в *търговията със стоки* и *първичен доход*. През 2020 г. обаче именно влошаването при *услуги* и *вторичен доход* беше предопределящо за формирането на дефицит по текущата сметка, докато при *търговския баланс* и *първичния доход* имаше подобрение. Понижение от над 70% бе отчетено при паричните преводи от емигранти, с което излишъкът по вторичен доход се сви наполовина. Компенсациите на краткосрочно заетите в чужбина също намаляха (45%). Същевременно, с оглед икономическата несигурност и нуждата от осигуряване на адекватна ликвидност, изплатеният доход към инвеститори-нерезиденти се сви (35%) и предопредели общото подобрение на салдото по първичен доход до по-малък дефицит през 2020 г.

Граф. 34: Текуща сметка по компоненти (млн. евро)

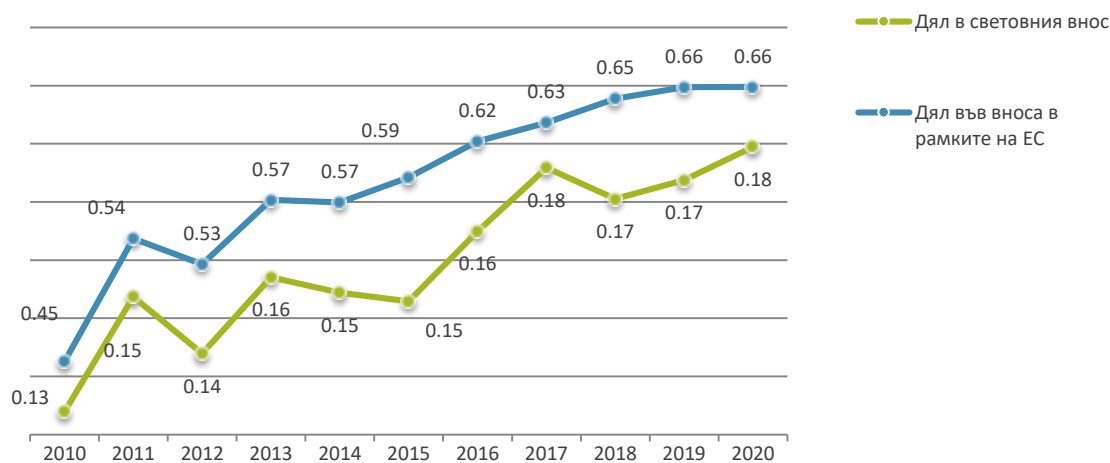
Източник: БНБ, НСИ, собствени изчисления

Външната търговия допринесе с 1.7 пр.п. за понижението на текущата сметка. Безпрецедентните мерки за ограничаване разпространението на COVID-19 имаха съществен отрицателен ефект върху международния туризъм и свързаните с него услуги. Приходите от пътувания на чуждестранни граждани в страната се свиха с 62.8%, а тези от предоставени към нерезиденти транспортни услуги – с 29.2%. Понижението при други услуги бе по-умерено (2.3%). С оглед традиционно големия дял на износа на свързаните с туризма услуги, двуцифреният им спад през 2020 г. се отрази в съществено понижение на

общото салдо – излишъкът по услугите намалѣ с почти 40% спрямо 2019 г. до 4.9% от БВП. По отношение на стоките, износът се понижи повече спрямо вноса в количествено изражение. Същевременно, енергийните стоки имат голям дял във вноса на страната и поевтиняването на нефта през 2020 г. се отрази в по-голямо средно понижение на цените на вноса спрямо износа. Това предопредели положителния ефект от изменението в цените върху текущата сметка и подобриенето на баланса на стоките като процент от БВП. Търговският дефицит се сви до 3.1%, при 4.7% през 2019 г.

Износът на стоки се понижи с 6.5% през 2020 г., но спадът бе по-умерен в сравнение със средния за ЕС и света, което спомогна за подобриение на търговските дялове на страната. Износът към страните членки намалѣ с 3.4% в номинално изражение, с по-ясно изразен спад към старите страни членки. Увеличението на търговията с Китай не компенсира понижението спрямо повечето балкански страни, Русия и Украйна и износът към трети страни намалѣ с 11.7%.

Граф. 35: Дял на българския износ в международния стокообмен (%)

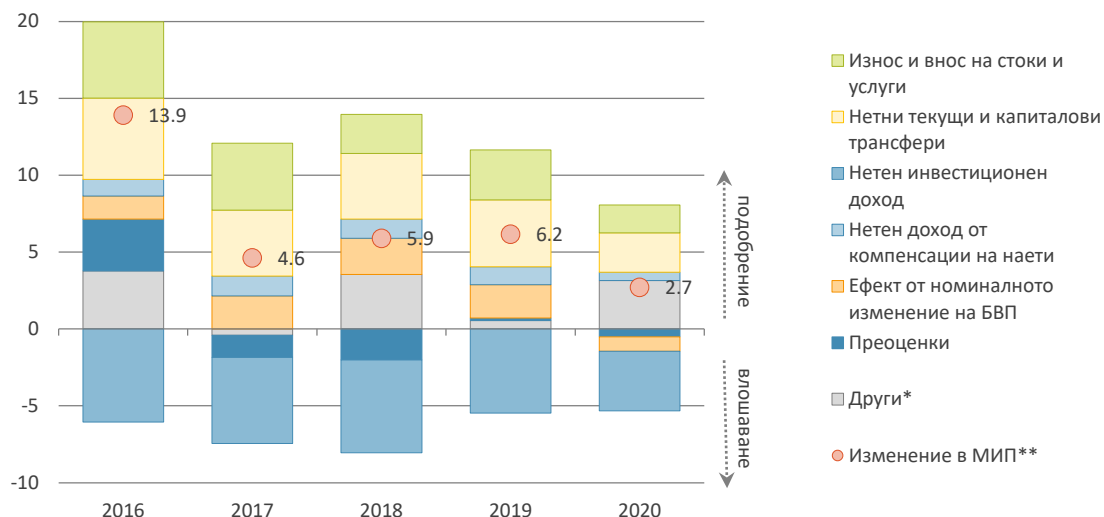
Източник: СБ, БНБ, собствени изчисления

ФИНАНСОВИ ПОТОЦИ И ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ

Въпреки влошената външна среда Международната инвестиционна позиция (МИП)¹⁵ на България отчете подобриение през 2020 г. благодарение на положителния баланс при търговията със стоки и услуги и входящите нетни текущи и капиталови трансфери (в това число фондовете на ЕС). Размерът на разпределената корпоративна печалба към нерезиденти намалѣ през годината, което ограничи отрицателния принос на нетния инвестиционен доход. Успоредно с края на програмния период за усвояване на средства по Многогодишната финансова рамка 2014-2020 г. нараснаха и трансферите по капиталовата сметка, което подкрепи подобриенето на МИП. Същевременно, неблагоприятен ефект върху баланса на позицията в отношение към БВП имаше номиналният спад на съвкупното производство.

¹⁵ Параграфът представя анализ на връзките на страната с останалия свят (потоци от платежния баланс) и на ефекта от различни преоценки на чуждестранните активи и пасиви и е базиран на Lane, Philip R., and Gian Maria Milesi-Ferretti, 2005, "Financial Globalization and Exchange Rates," IMF Working Paper No. 05/03.

Граф. 36: Приноси по компоненти към изменение на съотношението МИП/БВП (пр.п.)

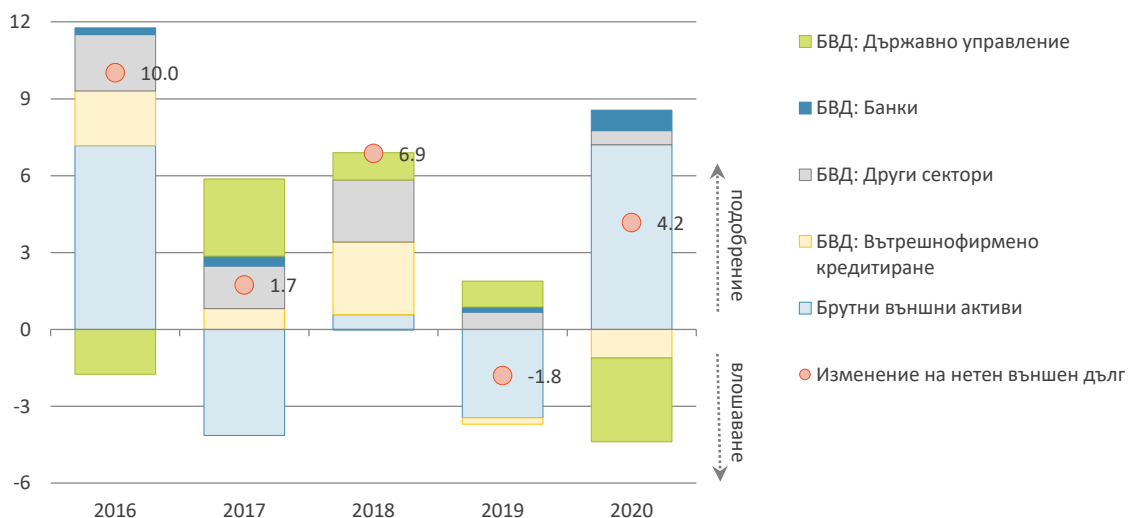

* „Други“ включва влиянието на годишните потоци по статията Грешки и пропуски (Платежен баланс) върху изменението на съотношението на МИП към БВП. ; ** Тъй като МИП е отрицателна, когато изменението между две години също е отрицателно („-“), се наблюдава нарастване на отрицателния баланс или влошаване на МИП. Съответно „+“ означава свиване на отрицателния баланс т.е. подобрене на МИП.

Източник: БНБ, НСИ, собствени изчисления

Съотношението на МИП към БВП се подобри през 2020 г., като отрицателното салдо се сви с 2.8 пр.п. до 28.3%. В абсолютна стойност, то намалю с 1.8 млрд. евро или 9.6% спрямо нивото от края на предходната година до 17.3 млрд. евро. Съотношението към БВП остана в рамките на референтната стойност от -35%, заложен от ЕК като показател за липса на макроикономически дисбаланси и измерител на устойчивостта на външната позиция. Изменението на инвестиционната позиция отрази по-съществено нарастване на активите (с 9% до 61.2 млрд. евро) и по-слабото повишение на пасивите (с 6.1% до 78.5 млрд. евро). Най-голяма активност се наблюдаваше в банковия сектор, който намали размера на външната си експозиция под формата на депозити в чуждестранни банки. Същевременно, нарастването на пасивите бе резултат основно от новоемитирания външен дълг на сектор „Държавно управление“.

Граф. 37: Принос на компонентите към изменението на нетния външен дълг, пр.п.

Източник: БНБ, собствени изчисления

Към края на 2020 г. България продължи да бъде нетен кредитор на останалия свят, което отрази изпреварващото нарастване на brutните външни активи спрямо brutния външен дълг (БВД). БВД възлезе на 36.8 млрд. евро към декември 2020 г., което представлява нарастване от 4.7% спрямо предходната година. Основен принос за нарастването на дълга имаше емитираният през септември 2020 г. нов дълг на сектор Държавно управление в размер на 2.5 млрд. евро. В резултат, външният дълг на сектора нарастна до 12.2% от БВП към края на 2020 г. при 8.9% от БВП година по-рано. Положителен принос имаше и увеличеният размер на вътрешнофирменото кредитиране (ръст от 4.3%), докато банките и другите фирми от частния сектор намалиха външните си задължения. Brutните външни активи нараснаха с 12.1% до 40.7 млрд. евро, което бе движено основно от увеличение на резервните активи на БНБ с малко над 6 млрд. евро. В резултат, нетният външен дълг се подобри с близо 2.8 млрд. евро към края на 2020 г. спрямо година по-рано. Промяната във външната позиция на страната отрази способността на отделните институционални сектори да изплащат безпроблемно външните си задължения. ■

БАНКОВ СЕКТОР

През 2020 г. банковата система запази стабилност и продължи да функционира при високи нива на ликвидност и капиталова адекватност в условията на глобална пандемия и икономическа криза, породена от COVID-19. При влошената икономическа ситуация, нараснала несигурност и ограничена икономическа дейност, банковият сектор също реагира на случващото се и бе засегнат от икономическите ефекти от пандемията. В резултат, забавянето на растежа на кредита за частния сектор в края на 2020 г. беше значително.

В отговор на кризата и в синхрон с предприетите мерки на общоевропейско ниво, Българската народна банка (БНБ) също предприе поредица от мерки, които да подкрепят банките да продължат да кредитират реалната икономика и да увеличат възможността им да поемат загуби, свързани с кризата.

Мерките, с общ ефект от 9.3 млрд. лв., бяха обявени от БНБ през март, след обявеното в страната извънредно положение и бяха насочени към запазване на стабилността и увеличаване на буферите в системата¹⁶ чрез допълнително укрепване на капитала и ликвидността на банките. В обхвата им влизаха капитализиране на пълния обем на печалбата на банките, отменяне на предвижданите увеличения на антицикличния капиталов буфер и намаляване на чуждестранни експозиции на банките. Съгласно насоките на Европейския банков орган (ЕБО), в началото на април УС на БНБ утвърди представения от Асоциацията на банките в България проект на *Ред за отсрочване и уреждане на изискуеми задължения към банки и дъщерните им дружества*, като срокът за отлагане на плащания беше удължен до края на 2021 г.¹⁷

Освен мораториума за отсрочване на задълженията, за растежа на кредита за частния сектор допринесоха и двете антикризисни правителствени програми в подкрепа на бизнеса и физически лица, осъществявани с участието на Българската банка за развитие (ББР). Първата мярка беше с одобрен обем от 200 млн. лв. за предоставяне на безлихвени заеми за физически лица, засегнати от мерките за ограничаване на пандемията, като в края на годината обхватът и условията на програмата бяха разширени така, че повече хора да бъдат подкрепени.¹⁸ Втората схема „Програма за портфейлни гаранции в подкрепа на ликвидността на микро, малки и средни предприятия, пострадали от извънредната ситуация и епидемията от COVID-19“ беше одобрена през май 2020 г. По тази програма ББР предоставя гаранции в полза на търговските банки, които от своя страна да формират портфейли от кредити към предприятия, отговарящи на условията на програмата, и да осигурят ликвидност на кредитополучателите, въпреки затрудненото им положение¹⁹.

¹⁶ https://www.bnb.bg/PressOffice/POPressReleases/POPRDate/PR_20200319_BG

¹⁷ Насоки относно законодателните и частните мораториуми върху плащания по кредити във връзка с COVID-19, https://www.bnb.bg/PressOffice/POPressReleases/POPRDate/PR_20200403_BG, https://www.bnb.bg/PressOffice/POPressReleases/POPRDate/PR_20200410_BG, https://www.bnb.bg/PressOffice/POPressReleases/POPRDate/PR_20201202_BG, https://www.bnb.bg/PressOffice/POPressReleases/POPRDate/PR_20201211_BG

¹⁸ За повече информация относно условията и програмата <https://bbr.bg/bg/produkti-i-uslugi/produkti/finansova-podkrepa/bezlihveni-zaemi-za-fizicheski-lica-v-neplaten-otpusk-i-samoosiguryavashi-se/>

¹⁹ За повече информация относно условията и програмата виж: <https://bbr.bg/bg/produkti-i-uslugi/produkti/finansova-podkrepa/antikrizisna-programa-v-podkrepa-na-biznesa/>

Годината за сектора освен от пандемията бе белазана и от присъединяването през юли на българския лев към Механизма на обменните валутни курсове II (ERM II) при съществуващия фиксиран курс към еврото и установяването на тясно сътрудничество между ЕЦБ и БНБ от 1 октомври 2020 г., в резултат на което Република България се присъедини към Единния надзорен механизъм (ЕНМ) и Единния механизъм за реструктуриране (ЕМП)²⁰. С това страната пое и последващи ангажменти за провеждане на благоразумни икономически политики с цел запазване на икономическата и финансовата стабилност и постигане на висока степен на устойчива икономическа конвергенция. Конкретни мерки в тази насока бяха поети чрез приетия от Министерския съвет „План за действие за изпълнение на последващите ангажменти след присъединяването към ERM II“²¹ в следните области: небанков финансов сектор, държавни предприятия, рамка по несъстоятелността и рамката за борба с изпирането на пари.

Растежът на кредита за частния сектор започна да се забавя от март в резултат на въведените мерки за ограничаване разпространението на пандемията, като забавянето в края на първото тримесечие на 2020 г. беше все още слабо изразено. Годишният растеж към края на март беше 9.1%, докато в края на годината той се забави до 4.4%.

Мораториумът и правителствените схеми за подкрепа на засегнатия бизнес през ББР допринесоха за това нарастване на кредита за частния сектор, което беше повлияно и от продажби на кредити. За 2020 г. обемът на нетните продажби на кредити от други парично-финансови институции бе в размер на 340.5 млн. лева. По данни на ББР към края на годината, по двете програми бяха одобрени кредити на обща стойност над 260 млн. лв. Кредитите за малки и средни компании са над 150 млн. лв., а за физически лица – близо 110 млн. лв. Действието на мораториума допринесе и за запазване качеството на активите в системата. В края на 2020 г. брутните необслужвани кредити и аванси възлязоха на 5.7 млрд. лв., при 6.1 млрд. лв. в края на 2019 г. Намалението на номиналния размер на необслужваните кредити бе повлияно освен от осъществяването от банките продажби и отписвания, и от действието на частния кредитен мораториум. Делът²² им в общата сума на брутните кредити и аванси е 7.4%, при 7.8% в края на 2019 г.²³. При представяне на показателя в широкия обхват (включващ паричните салда при централни банки и другите депозити на виждане), делът на брутните необслужвани кредити и аванси в края на 2020 г. бе 5.65% при 6.5% година по-рано.

При кредитите за домакинствата по-осезаемо забавяне се наблюдаваше при потребителските кредити. Техният годишен растеж достигна 5% при 10.8% в края на 2019 г., като редовните кредити в сегмента забавиха нарастването си за сметка на съществено увеличение на лошите и реструктурирани кредити в края на годината. Годишното нарастване на редовните потребителски кредити през януари беше 13.5%, а в края на 2020 г. се забави до 4.2%. Тенденцията на стабилно намаление на лошите и реструктурирани кредити в този сегмент бе преустановена, като в края на годината бе отбелязано ускорено нарастване. В края на януари годишното намаление на проблемните кредити беше почти 9.3%, но в края на декември те се увеличиха с 15%. Жилищните

²⁰ https://www.bnb.bg/PressOffice/POPressReleases/POPRDate/PR_20200710_BG

²¹ <https://www.minfin.bg/bg/1464>

²² Считано от юни 2020 г. ЕБО въведе нова по-тясна дефиниция за „кредити и аванси“, съгласно която се изключват паричните салда при централни банки и другите депозити на виждане. В стеснения обхват на кредитите и авансите влизат кредитният портфейл и вземанията от кредитни институции, различни от други депозити на виждане.

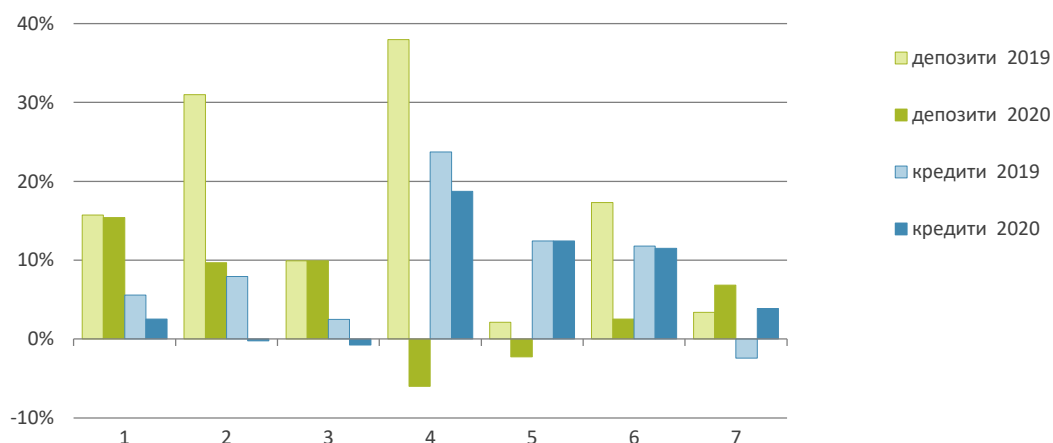
²³ https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_download/bs_202012_a7_bg.pdf

кредити бяха засегнати в най-малка степен от влошената икономическа среда, въпреки че фактори за забавяне на кредитирането бяха налице както от страна на търсенето, така и на предлагането²⁴. Кредитите за покупка на жилища продължиха да нарастват с двуцифрени темпове. Годишният растеж възлезе на 11.6% при 14.5% в края на 2019 г. Тенденцията на забавяне на растежа на кредита за домакинствата беше в синхрон и с тази при компенсациите на наетите и разполагаемия доход, като растежът на потреблението на домакинствата през 2020 г. също бе негативно повлиян от кризата, свързана с пандемията.

Ограничената икономическа дейност и високата степен на несигурност допринесоха за свиването на частните инвестиции, и съответно и на растежа на кредита за нефинансовите предприятия (НФП). В края на 2020 г. той се забави до 3% при 5.9% година по-рано, като при овърдрафта тенденцията на свиване беше по-силно изразена. През август неговият спад на годишна база достигна 5.2%, при растеж от 2.8% в края на 2019 г., след което започна да се наблюдава известно възстановяване и в края на декември овърдрафтът на НФП отбеляза минимално увеличение от 0.4%. Лошите и реструктурирани кредити на НФП в края на годината се увеличиха с 12.6%, при спад от 21.5% в края на 2019 г.

По икономически дейности спадове на кредита на нефинансовите предприятия в края на годината бяха отчетени в *строителството* (-0.2%) и *търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети* (-0.7%). В други дейности, силно засегнати от пандемията, кредитите отбелязаха повишение като: *транспорт, складиране и пощи* (с 18.7%), *хотелиерство и ресторантьорство* (12.4%) и *култура, спорт и развлечения* (3.9%). В същото време за някои от икономическите дейности, в които има увеличение на кредита, депозитите на фирмите в края на 2020 г. отбелязаха годишно намаление. Такива бяха икономическите дейности *хотелиерство и ресторантьорство* (с 2.3%), *транспорт, складиране и пощи* (спад от 6%). Депозитите на компаниите, извършващи операции с недвижими имоти нараснаха с 2.5%, а в строителството с 9.7%. Брутният опериращ излишък в най-засегнатите от пандемията икономически дейности *търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети; транспорт, складиране и пощи; хотелиерство и ресторантьорство* спадна с над 25%. Кредитите на НФП общо в тези дейности забавиха растежа си до 4%, а растежът на депозитите се забави от 13.5% през 2019 г. до 5.5% в края на 2020 г.

Граф. 38: Депозити и кредити на нефинансовите предприятия в някои от най-силно засегнатите икономически дейности от ситуацията с COVID-19 (год. изменение в %)

Легенда: 1. Преработваща промишленост; 2. Строителство; 3. Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети; 4. Транспорт, складиране и пощи; 5. Хотелиерство и ресторантьорство; 6. Операции с недвижими имоти; 7. Култура, спорт и развлечения

Източник: БНБ, собствени изчисления

²⁴ Виж част „БВП-предлагане, Строителство“

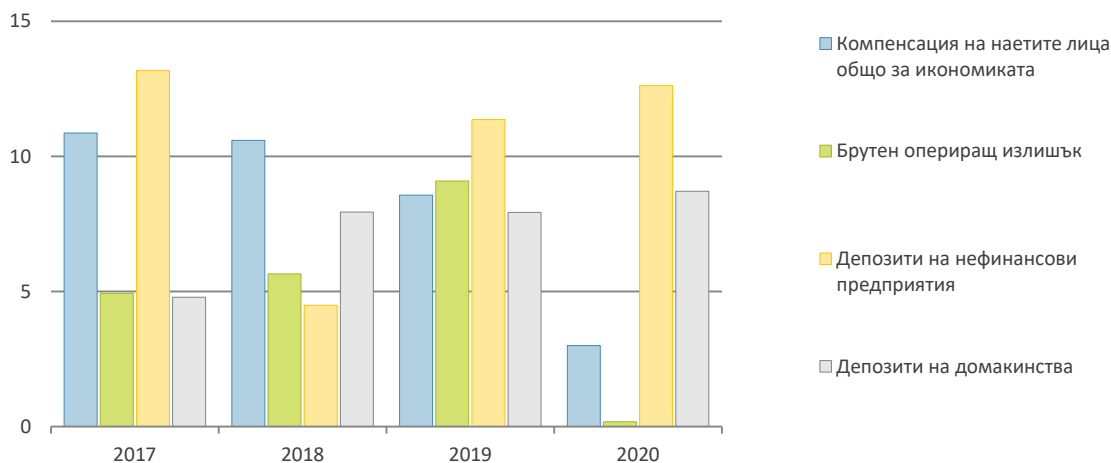
Табл. 4: Брутен опериращ излишък, депозити и кредити на засегнатите от пандемията икономически дейности (изменение, %)

Икономически дейности, засегнати от пандемията	Брутен опериращ излишък		Депозити		Кредити	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Строителство	16.3%	3.7%	31.0%	9.7%	7.9%	-0.2%
Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети; транспорт, складиране и пощи; хотелиерство и ресторантьорство	11.8%	-25.2%	13.5%	5.5%	6.5%	4.0%
Операции с недвижими имоти	3.8%	6.1%	17.3%	2.5%	11.8%	11.5%
Култура, спорт и развлечения; дейности на домакинства като работодатели и други дейности	17.9%	5.4%	1.8%	6.4%	4.1%	-13.1%

Източник: БНБ, НСИ

Обемът на сделките и търговията на междубанковия паричен пазар през 2020 г. бяха доста по-ниски спрямо предходната година предвид завишената ликвидност в банковата система, за което допринесоха и мерките на БНБ за ситуацията с пандемията, както и наличието на предпазни спестявания в обстановка на несигурност и липса на достатъчно алтернативни форми за спестяване. Лихвените проценти на междубанковия пазар останаха на отрицателна територия по сделките в евро и лева, а тези в щатски долари намаляха и към края на 2020 г. бяха близо до нула.

Граф. 39: Номинални доходи и нарастване на депозитите на частния сектор²⁵ в банковата система (изменение, в %)

Източник: БНБ и НСИ

Депозитите на НФП и домакинствата ускориха растежа си спрямо 2019 г. въпреки по-ниските равнища на лихвените проценти и отрицателните лихви по депозити за НФП в някои сегменти. От май се наблюдаваше близка до нулата отрицателна стойност на претегления лихвен процент по депозити в лева на НФП „нов бизнес“, докато по тези в евро отрицателни лихви се наблюдаваха още в края на 2019 г. На положителна територия през цялата година се запази възвръщаемостта по новите депозити на фирмите в щатски долари, но намаля от около 1% в края на 2019 г. до близки до нула нива, като

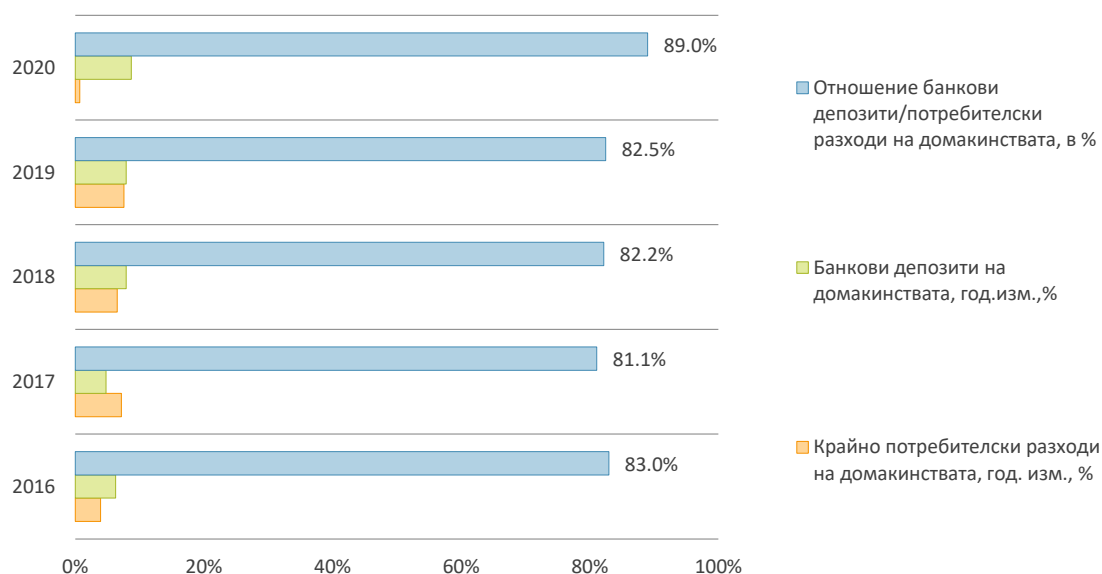
²⁵ По данни от надзорна статистика на БНБ.

предпочитанията на фирмите към депозити в щатски долари са малки. Въпреки че печалбата на НФП остана близо до размера си от 2019 г., депозитите им ускориха растежа си до 12.6%, при 11.4% към края на 2019 г., а на домакинствата – до 9.7% при 7.9% година по-рано. По-високата склонност към спестявания на частния сектор бе резултат и от формирането им на предпазни спестявания в среда на несигурност.

През 2020 г. също се наблюдаваше по-голямо нарастване на съотношението на банковите депозити на домакинствата към крайните им потребителски разходи, спрямо размера на показателя в годините преди пандемията, съответно движено от повишението на депозитите при забавено нарастване на разходите за потребление. Съотношението в края на 2020 г. се повиши до 89%, при 82% средно за периода 2016-2019 г.

Граф. 40: Динамика на банковите депозити на домакинствата и потребителските им разходи

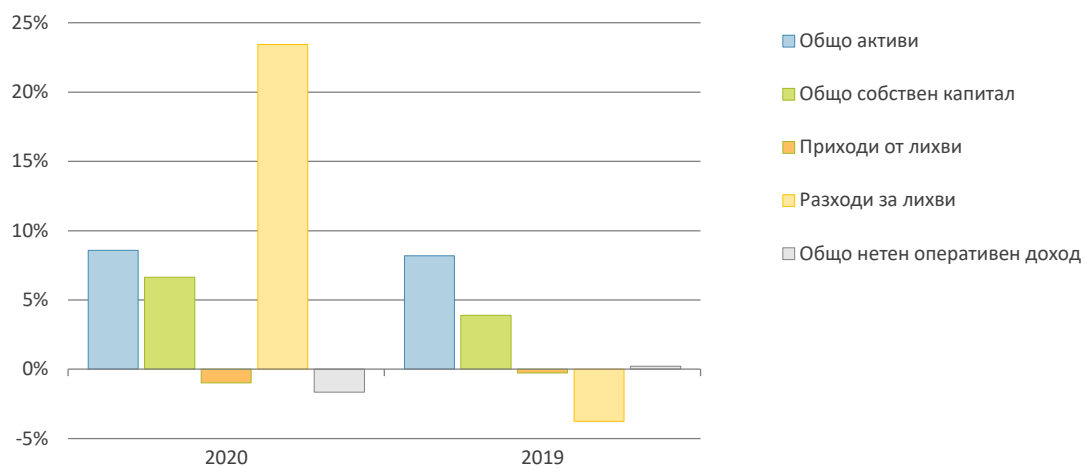
Източник: БНБ, НСИ

Печалбата²⁶ на сектора, след данъчно облагане от текущи дейности, възлезе на 814.7 млн. лв., като отбеляза съществено понижение (с 51.4%) спрямо исторически високите стойности през предходната година. За спада на показателя допринесоха основно значително по-високите разходи за обезценка на финансови активи, които не се отчитат по справедлива стойност в печалбата или загубата (увеличението им бе почти 2 пъти спрямо 2019 г.), по-високите разходи за провизии, за лихви и спада в основни компоненти на дохода (приходите от лихви и от такси и комисиони). Очакваме рискът относно качеството на активите да се повиши след изтичане срока на действие на отлагането на плащанията по кредити. Собственият капитал на системата достигна 15.3 млрд. лв. и нарасна с 6.6%, при 3.9% през 2019 г. Това бе следствие от предприетите от БНБ мерки за капитализиране на печалбата с цел по-добра капиталова позиция на системата. Въпреки малко по-високия растеж на активите в банковата система през 2020 г. (8.6% спрямо 8.2% година по-рано), нарастването беше по-значимо при ликвидните активи, за сметка на свиване на дела на брутните кредити и аванси. Ликвидната позиция също

²⁶ Надзорна статистика, БНБ,
https://www.bnb.bg/BankSupervision/BSCreditInstitution/BSCIFinansReports/BSCIFRBankingSystem/BS_202012_BG

отбеляза подобрение, като отношението на ликвидното покритие бе 279.0% в края на годината, при 269.9% в края на 2019 г.

Граф. 41: Балансови показатели на банковата система, повлияни от мерките и ситуацията, предизвикана от COVID-19

Източник: БНБ

ФИСКАЛЕН СЕКТОР

В условията на ускорен растеж на БВП през последните години, провежданата фискална политика бе в синхрон с макроикономическата среда. Бюджетното салдо на сектор „Държавно управление“ бе положително от 2016 г. до 2019 г. включително. Това доведе до намаление на дълга на публичния сектор с над 9 пр.п. от БВП, като през 2019 г. той спадна до 20.2% от БВП. Така, България посрещна Covid-19 кризата със стабилни публични финанси и голямо фискално пространство за антикризисни мерки.

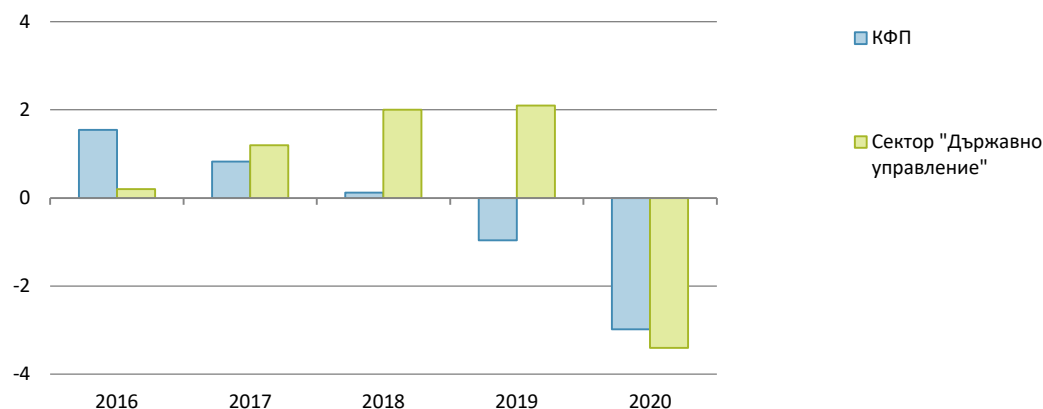
Общият бюджетен ресурс за финансиране на мерките в отговор на Covid-19 пандемията бе в размер на 3% от БВП за 2020 г., включително допълнителната капитализация на Българската банка за развитие за предоставяне на финансови инструменти на физически лица и компании, засегнати от пандемията. С най-голяма значимост от гледна точка на размера на разходния ресурс (0.8% от БВП за 2020 г.) бе мярката в подкрепа на бизнеса за изплащане на компенсация на работодатели с цел запазване на заетостта на работниците и служителите (т. нар. мярка „60 на 40“, чрез която държавата пое изплащането на 60 на сто от осигурителния доход и дължимите осигурителни вноски за сметка на осигурителя). Сред мерките в подкрепа на домакинствата, най-съществен ресурс (0.5% от БВП) бе насочен за еднократно изплащане на допълнителни суми към пенсиите за периода от август 2020 г. до края на годината, като мярката продължава и през 2021 г. В областта на данъчната политика, с изменение на Закона за данък върху добавената стойност, от 1 юли 2020 г. до края на 2021 г. бе разширен обхватът на намалената ставка на ДДС (9%), като освен за хотелиерски услуги, тя се прилага и за следните стоки и услуги:

- доставка на книги;
- ресторантьорски и кетъринг услуги, които се състоят в доставка храна, с изключение на спиртни напитки;
- храни, подходящи за бебета или за малки деца;
- бебешки пелени и подобни бебешки хигиенни артикули;
- доставка на обща туристическа услуга, както и екскурзиите, организирани от туристически оператори и туристически агенти със случаен автобусен превоз на пътници;
- доставка на услуга за използване на спортни съоръжения.

Сред другите по-значими фискални мерки бяха допълнителните възнаграждения за персонала на първа линия, пряко ангажиран с дейности по предотвратяване разпространението на Covid-19, и финансирането на НЗОК, както и осигуряване на финансиране от НЗОК на изпълнителите на медицинска помощ, на дентална помощ и на медико-диагностични дейности за работа при неблагоприятни условия във връзка с обявената епидемична обстановка и лечението на COVID-19.

Бюджетният резултат по Консолидираната фискална програма (КФП) през 2020 г. бе дефицит в размер на 3.5 млрд. лв. (3% от БВП). Ако се изключи фискалният пакет от антикризисните мерки, бюджетният резултат би бил балансиран. На начислена основа дефицитът бе в размер на 3.4% от БВП. Този резултат не се счита за нарушение на европейското фискално правило за максимален размер на бюджетния дефицит, тъй като още през март 2020 г. Европейският съвет взе решение за активиране на "общата клауза за дерогация" от Пакта за стабилност и растеж.

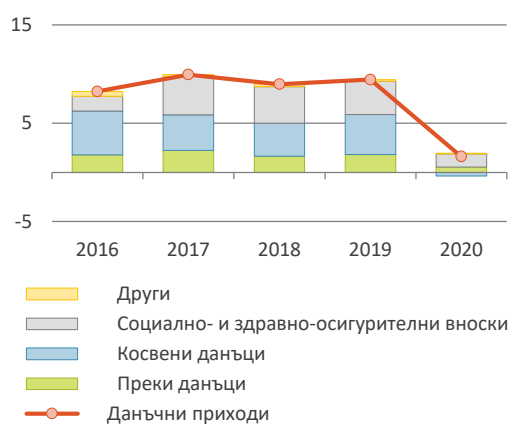
Граф. 42: Бюджетно салдо, % от БВП

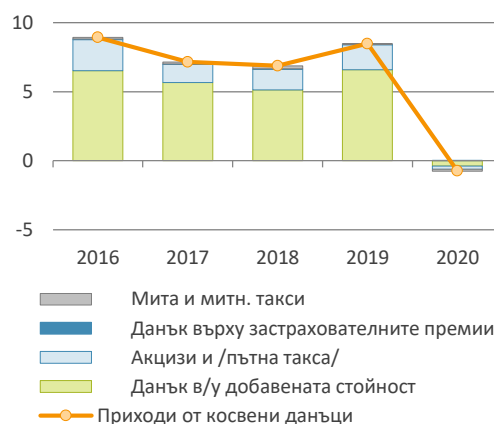
Източник: МФ, НСИ

Въпреки влошената икономическа обстановка през годината, общите постъпления по КФП се повишиха минимално (0.6%) и достигнаха 44.3 млрд. лв. В съотношение с БВП, те се увеличиха от 36.8% през 2019 г. до 37.4% през 2020 г., като повишението в абсолютна стойност бе 269.1 млн. лв. Отчетеният растеж се дължеше на положителния принос на данъчните постъпления и помощите. При данъчните приходи нарастването бе в размер на 1.6%. То се дължеше на ръст при постъпленията на общественото осигуряване и преките данъци, които се повишиха съответно с 4.4% и 3%. В групата на данъците върху доходите, постъпленията от данъци върху печалбата нараснаха с 0.7%, при номинален растеж на брутния опериращ излишък от 0.2%. Приходите от данъци върху доходите на физическите лица отчетоха ръст от 4.5%. Средномесечният осигурителен доход за 2020 г. се повиши с 8.4%, почти колкото бе растежът и на номиналната работна заплата (8.6%), но броят на наетите намалю с 6.8%. При постъпленията от косвено облагане бе отчетен спад в размер на 0.7%, като основен принос за това имаха приходите от ДДС, които се понижиха с 0.6%. Спадът им се формира от по-силното отрицателно влияние на приходите от ДДС от внос (по-ниски с 18%), което постъпленията от ДДС от сделки в страната не успяха да компенсират, въпреки растежа си (10.3%). За сравнение, частното потребление се повиши номинално с 0.7%, докато вносът на стоки и услуги се понижи с 11.6%.

Граф. 43: Изменение и приноси за растежа на данъчните приходи, % и пр.п.

Граф. 44: Изменение и приноси за растежа на приходите от косвени данъци, % и пр.п.

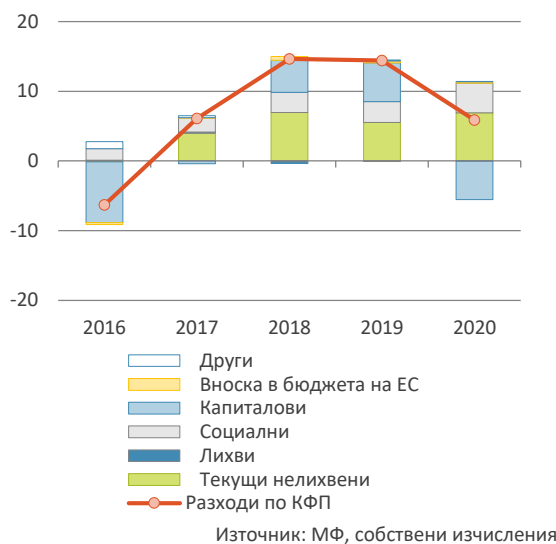

Източник: МФ, собствени изчисления

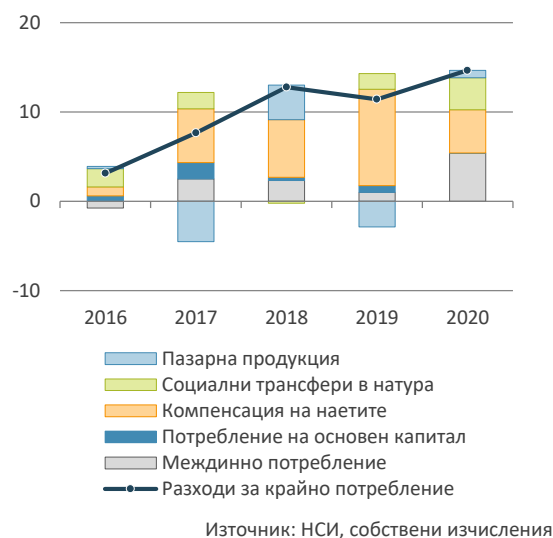
След значителните растежи, които бяха постигнати през 2018 и 2019 г., неданъчните приходи през 2020 г. намаляха с 8.4%, поради намалената икономическа активност в редица сектори. Основен принос за спада имаха приходите и доходите от собственост, държавни, общински и съдебни такси и други неданъчни приходи. Постъпилите помощи и дарения (предимно грантове по програми и фондове на ЕС) се повишиха с 9.4% и имаха положителен принос за растежа на общите бюджетни постъпления.

Разходите по КФП възлязоха на 47.9 млрд. лв. и се повишиха с 5.9%, достигайки до 40.3% от БВП (при 37.7% от БВП през 2019 г.). С най-висок принос за повишението бяха социалните и здравноосигурителни плащания, които нараснаха с 11.2%. Разходите за персонал и субсидии също се повишиха значително, съответно с 13.2% и 32%. И трите групи отчитат отпуснатите средства за антикризисни мерки. Значително по-ниски в сравнение с 2019 г. бяха капиталовите разходи, поради базов ефект от 2019 г.

Граф. 45: Изменение и приноси за растежа на разходите по КФП, % и пр.п.

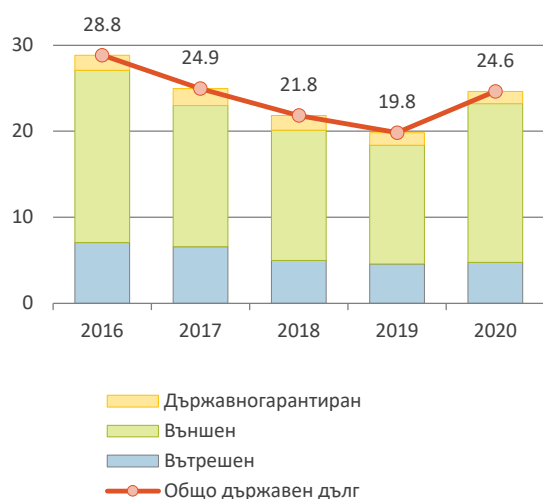
Граф. 46: Изменение и приноси за растежа на номиналните разходи за крайно потребление на сектор „Държавно управление“, % и пр.п.

Приносът на публичния сектор за реалния растеж на БВП се повиши значително – от 0.7 пр.п. през 2019 г. до 2.4 пр.п. през 2020 г. Публичното потребление допринесе за растежа на икономиката с 1.3 пр.п., а правителствените инвестиции с 1.1 пр.п. Последните се повишиха съществено в номинално изражение – с 33.8%. Номиналните разходи за крайно потребление на сектор „Държавно управление“ се увеличиха с 14.7% в сравнение с 2019 г., за което в най-голяма степен допринесоха междинното потребление, компенсацията на наетите и социалните трансфери в натура.

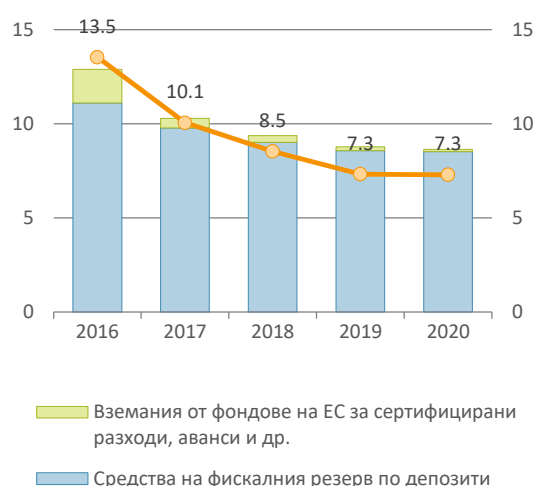
През 2020 г. се обърна тенденцията на намаление на публичния дълг, която бе постигната през последните години в условията на благоприятна макроикономическа среда. Държавният дълг, включително държавногарантирания, през 2020 г. се повиши до 24.6% от БВП, при 19.8% година по-рано. Повишението се дължи предимно на ръста на външния дълг, вследствие на пласираните през септември на два транша еврооблигации от по 1.25 млрд. евро всеки със срочност 10 г. и 30 г. Дългът на сектор „Държавно управление“ в края на 2020 г. бе в размер на 25% от БВП, трети най-нисък в ЕС след Естония и Люксембург.

Граф. 47: Държавен дълг (% от БВП)

Източник: МФ, НСИ

Граф. 48: Фискален резерв (млрд. лв и % от БВП)

Източник: МФ, НСИ

През 2020 г. фискалният резерв се запази на същото ниво като през 2019 г. - 7.3% от БВП.

ПРОМЕНИ ВЪВ ФИСКАЛНИТЕ ПРАВИЛА

С цел постигане на по-голяма гъвкавост на фискалната политика в условия на извънредни обстоятелства, каквито бяха породени от COVID кризата през 2020 г., както и за премахване на ограниченията, които биха възпрепятствали усвояването на средства от европейските фондове и програми, в т.ч. и във връзка с реализирането на Инструмента за възстановяване и устойчивост на ЕС, през есента на 2020 г. бе приет Закон за изменение и допълнение на Закона за публичните финанси (ЗПФ), обнародван в Държавен вестник бр. 98 от 17.11.2020 г. Основните промени, свързани с националните фискални правила, са следните:

- ограничението за годишния бюджетен дефицит на касова основа (по КФП) се повиши от 2% на 3% от БВП, като по този начин цифровото правило за дефицита на касова основа се изравни с това на начислена основа. Тази промяна може да бъде приета преди всичко като опит за опростяване на правилата за бюджетното салдо.
- разширява се обхватът на позволеното отклонение от максимално допустимия дефицит с включването и на сектор „Държавно управление“. Допуска се годишният бюджетен дефицит както по КФП, така и на сектор „Държавно управление“ да надвиши 3% от БВП при извънредни обстоятелства²⁷.

²⁷ Според ЗПФ, чл. 24, ал. 3 извънредно обстоятелство е необичайно събитие извън контрола на Министерския съвет, което има сериозно въздействие върху финансовата позиция на сектор "Държавно управление", съгласно разпоредбите на чл. 9 от Регламент (ЕО) № 1466/97 на Съвета от 7 юли 1997 г. за засилване на надзора върху състоянието на бюджета и на надзора и координацията на икономическите политики, или период на икономически спад с над 3% в реално изражение.

През 2020 г. извънредните обстоятелства, свързани със здравната криза, доведоха до спад на реалния БВП с повече от 3%, което позволява реализирането на по-висок дефицит и по двете методологии.

- от обхвата на разходите по КФП, чийто максимален размер не може да надвишава 40% от БВП, се изваждат плащанията, извършвани от сметки за средства от Европейския съюз, както и по други международни програми и договори, които са с режим на сметки за средства от ЕС, включително свързаното с тях национално съфинансиране.

През 2020 г. разходите по КФП надхвърлиха минимално 40-процентния праг. С приетото изменение на ЗПФ, изискването за разходния таван ще бъде спазено, тъй като при оценката за съответствие с правилото от общия размер на разходите ще бъдат извадени над 3% от БВП средства от Европейския съюз и националното съфинансиране. ■